

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi

Temmuz 2022

RUS AVRASYACILIĞI EKSENİNDE PUTİN RUSYA'SININ KÜRESEL GÜÇ REKABETİ

- ① Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşıtı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı
- ② Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden Jeopolitik Çatışmaya
- ③ Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: Çin-Rusya İlişkilerinin Dönüşümü
- ④ Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

TEMMUZ 2022

RUS AVRASYACILIĞI EKSENİNDE PUTİN RUSYA'SININ KÜRESEL GÜÇ REKABETİ

Yayımlanma Tarihi: 19.07.2022

Editör

Oğul Tuna

Nurettin Taşar

Yayın Koordinatörü

Hasan Tahsin İrfanoğlu

Yazarlar

Oğul Tuna

Emre Erşen

Hüseyin Korkmaz

Soner Atakan Ertürk

İçindekiler

Giriş	1
Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşıtı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı	11
Oğul Tuna	
Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden Jeopolitik Çatışmaya	32
Emre Erşen	
Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: Çin-Rusya İlişkilerinin Dönüşümü	43
Hüseyin Korkmaz	
Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası	53
Soner Atakan Ertürk	

Giriş

Yirmi birinci yüzyılın ilk yıllarından itibaren kürede yeni bir düzen veyahut düzensizliği tetikleyecek gelişmeler yaşanmaya başladı. Bu gelişmelerin başında 9/11 olarak da anılan 11 Eylül 2001 Salı sabahı el-Kaide'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı düzenlediği terör saldırısı gelmektedir. Bu saldırı, 26 Aralık 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması sonrası ortaya çıkan ABD eksenli tek kutuplu düzenin, kürenin her kesiminden topyekûn onay almadığının bir göstergesiydi.

13 Ağustos 1961 yılında Berlin'de yapımına başlanan, 46 km uzunluğunda olan ve Batılılar tarafından "Utanç Duvarı" olarak isimlendirilen Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla sembolleşen Soğuk Savaşın bitişi, kapitalist ekonomik sistem ve liberal demokrasinin zaferi olarak literatürde, Francis Fukuyama'nın ortaya attığı "Tarih'in Sonu" kavramıyla ifade edildi. Fakat tarihin sonunu getiren baş aktör olarak merkeze alınan ABD'ye 11 Eylül 2001'de yapılan dört koordineli terör saldırısı, sonun aslında yeni bir başlangıç olabileceği düşüncesini uyandırdı.

11 Eylül Saldırıları, tarih olarak 11 Eylül 2001, zaman olarak 24 saati kaplayan bir dilim olarak görünse de dünya sistemi açısından önemli bir kırılmayı temsil eder. 11 Eylül Salı günü sabah saatlerinde 19 El-Kaide üyesi tarafından kaçırılan dört uçağın ikisi Soğuk Savaş'ın ekonomik düzlemde kazananını gösteren ve neo-liberal ekonomik düzenin sembollerinden biri olan Dünya Ticaret Merkezi'ni hedef aldı. Bu uçaklardan üçüncü olan ise Soğuk Savaş'ın ABD tarafından zaferinin askeri sembolü olan Pentagon'da bulunan Savunma Bakanlığına çarptı. Soğuk Savaş'ın başarı karargâhı Beyaz Sarayı hedef alan son uçak ise hedefine ulaşmadan Pensilvanya yakınlarında düştü.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Giriş

Bu saldırı, 1991 kırılışında sembolleşen liberal demokrasinin 'zaferi'ni hedef almıştı. Bu kırılımda Tarih'in Sonuçatısı altında zaferi ilan edilen kapitalist ekonomik model de vardı. Bu model, özellikle 2008 yılının son aylarında Dünya Ekonomik Krizi veya Büyük Durgunluk olarak ifade edilen bir krizle hedef tahtasına konuldu. Gıda, altın ve enerji fiyatlarının artıp doların da neredeyse tüm para birimleri karşısında değer kaybettiği bu küresel finans kriziyle birlikte 2001 sonrası siyasi boyutta sorgulanan ABD hegemonyası, 2008 yılında görünür biçimde ekonomik boyutta da sorgulanmaya başlandı.

Olay, olgu ve teori olarak uluslararası ilişkilerin tarihi incelendiğinde siyasi ve ekonomik boyutta sorgulanan hegemonya iddiasındaki güce alternatif güç unsurlarının meydan okuması/ortaya çıkması kaçınılmazdır. Tarihsel bağlamda incelediğimizde 11 Aralık 2001 tarihi itibarıyla Dünya Ticaret Örgütü üyesi olan Çin, ABD hegemonyasına fiilen meydan okuyacağı referans noktasını bu tarihte ortaya koydu.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 10 Şubat 2007 tarihinde gerçekleşen 43. Münih Güvenlik Konferansında vurguladığı gelinen süreçte tek kutuplu dünyanın kabul edilemez ve imkânsız olduğu vurgusu siyasal boyutta bir meydan okumaydı. 2007 yılında kendisini gösteren bu meydan okumanın Rusya siyasetinde kurumsallaşması ise 2012 yılında "Doğu'ya Dönüş" politikasının Vladimir Putin tarafından ortaya konulmasıyla başlamış oldu. Tarihsel olarak Avrupa ana karasına yakın olsa da geleneksel olarak doğu ile ilişkilerine büyük önem atfetmiş olan Rusya Federasyon'unun 2012 yılında ortaya koymuş olduğu bu irade ve Çin ile olan ilişkilerdeki yaşanan ilerlemeler, 2007 yılında yapılan meydan okumanın sağlam temellere dayanmasını sağladı. Her ne kadar doğuda

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Giriş

Japonya ile sınır anlaşmazlıkları henüz çözülemediği için kurumsal ve stratejik ortaklıklar geliştirilememiş olsa da Rusya için, Çin tek kutuplu dünya düzenine karşı çıkma hususunda önemli bir partner olarak öne çıkmıştır.

Rusya'nın bu yeni siyasi yönelimi, üç kilit alanda yeni gelişmelerin olacağını ön görmüştür; Rusya'nın Uzak Doğu'sunda daha fazla ekonomik kalkınma, Avrasya entegrasyonu yoluyla eski Sovyet cumhuriyetleriyle ilişkileri yeniden tesis etme ve Çin ile birlikte Doğu Asya'yla daha yakın siyasi birliktelikler. 2007 yılında meydan okunan dünya düzenini değiştirebilmek için gerekli kaynak ve enstrümanlara erişebilmek için 2012 yılında ortaya koyulan bir yol haritası olarak okunabilecek olan bu anlayış, 2013 ve 2014 yıllarında sonra ise büyük bir ilgi odağı olmuştur. Batı ile gerilen ilişkiler Rusya ve Çin'e birbirlerine daha fazla yaklaşma şansı vermişlerdir.

Toparlarsak, 1991'de ortaya çıkan yeni 'düzeni' merkeze alan Tarih'in Sonu kavramsallaştırması aslında 11 Eylül 2001 saldırılarıyla birlikte tarihi 'ileriye' değil, 'geriye' götüren Samuel Huntington'ın Medeniyetler Çatışması ile bizleri yüzleştirdi. Siyasal ve sosyo-kültürel bu meydan okuma, hegemonik gücün Tarih'in Sonunu getirdiği inancını törpüledi. 2008 Küresel Ekonomik kriz de ekonomik görünümün hem medeniyet hem de coğrafi boyutta Doğu lehine değişim gösterdiğinin bir işaretiydi. Bu işaret(ler) küresel boyutta ekonomik alanda Çin ve siyasal alanda ise Rusya lehine gelişmelere yol açtı.

Rusya özelinde söylem düzeyinde 10 Şubat 2007 yılında 43. Münih Güvenlik Konferansında ortaya konan irade, 8 Ağustos 2008 gecesi Rus birliklerinin Gürcistan sınırını

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Giriş

geçmesiyle fiili olarak ortaya konuldu. Rusya'nın Gürcistan'a yönelik bu saldırısına Batı'da karar vericilerin düşük tonlu bir tepki göstermesi, Putin'in zihinsel prizmasında 43. Münih Güvenlik Konferansında vurguladığı tek kutuplu dünya çıkışının Rusya'nın yakın çevresinde karşılık bulduğunun bir göstergesiydi.

Yeni tarihsel süreçleri başlatan gelişmeler ilk adım ve ilk göz yumma ile başlamıştır. İngiltere'nin yatıştırma politikası çerçevesinde yapılan 29 Eylül 1938 yılında Münih Antlaşması, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve Almanya arasında Çekoslovakya'nın Südet bölgesinin Almanya'ya verilmesini öngören ve Hitler'in yayılmacı eylemselliğine karşı göz yuman bir anlaşmaydı. 2008 yılında ise Batı, Rusya'nın 2007'de sorguladığı dünya düzenine dönük ilk adımına Gürcistan'da göz yumuş ve bu tarih yeni bir tarihsel sürecin başlangıcı olmuştur.

Giordano Bruno yıllar önce şu şekilde ifade etmişti: "gömleğin ilk düğmesi yanlış iliklenince, diğerleri de yanlış gider." 2008 tarihi Batı için sadece zamansal bir periyod değil, bir kırılma anıydı; ilk düğmenin yanlış iliklendiği bir kırılma anı... Bu an, 2014 Rusya'nın Kırım ilhakı ve Donbas(s)¹ Savaşında

¹ Ukrayna ve Rusya çekişmesinin her alanda bir tezahürü bulunmaktadır. Geleneksel olarak birbirleri üzerinde üstün gelmek çabasında olan bu iki devletin kullandıkları sembollerden bir tanesi de şehir ve bölge isimleridir. 2014'ten itibaren çatışmaların en yoğun şekilde yaşandığı bölge olan Donbass yahut Donbas bölgesinin isimlendirilmesi de bu güç mücadelesinin kollarından bir tanesidir. Ukrayna için bölge Donbas olarak isimlendirilirken Rusya için Donbass olarak ifade edilir. Ukrayna'nın başkenti Ukrayna için Kyiv'ken Rusya aynı şehri Kiev olarak adlandırır. Ülke ve şehir isimlerinin İngilizcede nasıl ifade edilmesi gerektiği de taraflar arasındaki önemli konulardan bir tanesidir. 8 Şubat 2022 tarihinde Almanya Şansölyesi Olaf Scholz'un Ukrayna'yı tanımlarken kullanmış olduğu "The Ukraine" ifadesi Ukrayna tarafında büyük üzüntü yaratmıştı çünkü bu ifade Alman Şansölye'nin zihninde Ukrayna'yı hala Rusya'ya ait bir bölge olarak kodlamış olduğunun göstergesi olarak düşünüldü. Bunun sebebi Sovyetler Birliği döneminde Ukrayna Sovyeti'ni ifade etmek için Moskova'nın kullandığı ifadenin "The Ukraine" olmasıdır. Bu yaklaşımı hala sergileyen kişi ve

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Giriş

özgüvenini arttıran bir unsur oldu. Bu gelişmeler, yeni bir tarihsel periyoda girdiğimiz göstergesiydi. Fakat yeninin adı konulamamıştı. Yeniyi tanımlamak için belki de 8 yıla ihtiyaç vardı...

Tarih, Rusya'nın sadece Yakın Çevresinde lehine akmıyordu. Yakın Çevre olarak ifade edilen bölgelerin dışında da Rusya büyük devlet refleksi gösterme imkânı elde etmişti. Bunun ilk gözle görülür boyutu Suriye'de gerçekleşti. Suriye'de 2011'de başlayan iç savaşta Esad yönetimi lehine taraf olarak Rusya, askeri olarak 30 Eylül 2015'te terör örgütü DEAŞ ile mücadele gerekçesiyle Suriye'deki çatışmalara dahil oldu. Ayrıca 2011 yılında Muammer Kaddafi yönetiminin devrilmesi sonrası ortaya çıkan siyasi ve askeri güç mücadelesinde Rusya, Hafter önderliğindeki Tobruk hükümetine görünür bir biçimde 2010'lu yılların ortalarından itibaren destek vererek küresel boyutta politika izleyen bir büyük devlet olduğunu ortaya koymaya çabalamıştır.

Tek kutuplu düzeni sorgulayan ve küredeki eğilim çok kutuplu olması yönünde Suriye'den Gürcistan'a Ukrayna'dan Libya'ya bir irade ortaya koyan Rusya, 2022 yılının başlarında küresel dengelerde değişimi tetikleyecek yeni bir davranış ortaya koydu: Topyekûn İşgal.

24 Şubat 2022 sabahı yeni bir güne uyandık. Fakat bugün 365 günün biriyle eş tutulabilecek bir gün değildi. Rusya'nın Ukrayna işgalini başlattığı gün tarihin akışını hızlandıran bir andı. 24 Şubat Perşembe sabahı Putin "Ukrayna'nın doğusundaki

tarafının Ukrayna'nın bağımsızlığına saygı duymadığını ifade eden Ukrayna tarafı benzeri bir yaklaşımı 2014 yılında dönemin Amerikan başkanı Barrack Obama'ya da göstermişlerdi. Bu tartışmanın en canlı şekilde yaşandığı örnekler şunlardır; Donbass-Donbas, Kiev-Kyiv, The Ukraine-Ukraine.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Giriş

Donbas'a özel askeri operasyon" başlattığını duyurdu. Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan ve 2014 yılında Ukrayna'ya askeri müdahalesi literatürde "kısmi işgal" olarak isimlendirilmekteydi. Fakat 24 Şubat 2022 sabahı başlayan operasyon, ilk aşamada Ukrayna'nın başkenti Kiev'i merkeze alan 'topyekûn bir işgal' girişimi olarak nitelendirildi.

Bu işgal girişimi kısa vadede Ukrayna'nın dayanma gücünün de etkisiyle 2008 Gürcistan ve 2014 Ukrayna işgal girişimlerinden farklı olarak Batı'nın iç konsolidasyonunu sağlamasına imkân sağladı. Ayrıca işgal girişimi, Rusya ve Rus halkının 1990'lardan törpülenen onurunu 2000'lerde telafi etme 'başarısı' gösteren Putin'in aleyhine daha önce eşi görülmemiş bir negatif algı yarattı. Uluslararası İlişkiler tarihinin akışından belirleyici bir dinamik yaratan bu işgal girişiminde devlet düzeyinde Rusya ve lider düzeyinde Putin'in önemli bir payı vardı. Putin, 2000'lerin ilk çeyreğinde her uluslararası konjonktürel gelişmeyi kendi lehine kullanmayı başarmıştı. Fakat bu kez Putin, daha ciddi bir sınavda...

Bu kapsamda DSJOURNAL (Diplomasi ve Strateji Dergisi) olarak Rusya'nın dış politika eylemselliğini anlamak için Rusya üzerine bir dosya hazırlamaya karar verdik. Bu çalışmada son dönemlerde Rusya'nın dış politika anlayışının dayandığı felsefi anlayış ve küresel güçlerle ilişkilerine yoğunlaştık. Bunlara ek olarak Rusya'nın büyük devlet refleksi sergilediği Arktik bölgesini örneklem olarak inceledik.

2000'lerin başından bu yana Putin liderliğinde Rusya'nın dış politikasının dayandığı felsefi anlayış Avrasyacılık üzerinden değerlendiriliyor. Özellikle günümüzde Rusya'nın birçok dış politika eylemselliğinin temeli Avrasyacılık kavramıyla

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Giriş

açıklanıyor. Bu yüzden Dosya'nın editörlerinden Oğul Tuna, "Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşıtı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı" adlı çalışmasıyla küresel güç rekabetinde Rus Avrasyacılığı'nın İtalyan teorisyen Antonio Gramsci' hegemonya ve organik entelektüel kavramlarına yüklediği anlam üzerinden inceledi. Avrupa ve Asya'nın tüm özellikleri içinde barındıran Avrasyacılık akımını inceleyen Tuna, Rusya eksenli Avrasyacılığın nasıl bir emperyal projeye dönüştüğünü ortaya koydu. Son yıllarda Putin üzerinden şekillenen hegemonya karşıtı bu projeyi Yeni Gramsci perspektifle değerlendiren Tuna, tarihsel bağlama sadık kalarak Rus Avrasyacılığını coğrafi ve kimliksel temele dayanan bu siyasal akımın temelini atan entelektüeller üzerinden irdeledi. Özellikle Gramsci'nin "organik entelektüeller" kavramsallaştırmasını, Rus Avrasyacılığıyla ilgili düşünce üreten aydınlar üzerinden değerlendirdi. Son olarak çalışmasında Yeni Avrasyacılıkla Yeni Gramsci yaklaşımın kesişim noktalarına açıklık getirdi. Böylece Dosya'da Rusya'nın dış politikasını anlamlandırabileceğimiz bir temel ortaya koydu.

Emre Erşen tarafından kaleme alınan "Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İşbirliğinden Jeopolitik Çatışmaya" adlı bölümde Tuna'nın dosyanın ilk bölümünde kaleme aldığı Rusya'nın Yeni Avrasyacılık yaklaşımını tamamlar bir şekilde meydan okunan güç/aktör olan ABD ile Rusya'nın ilişkilerini iş birliği ve çatışma ekseninde inceledi. Çalışmada, özellikle Putin dönemi Rusya ve ABD ilişkilerinde kırılma anlarına ve bunların ifade ettiği anlamlara yoğunlaştı. Bu bağlamda 2003 yılı ABD'nin Irak işgali ve 2003-2005 döneminde Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'daki Renkli devrimler gibi gelişmelerin ikili ilişkilere yansımalarına değindi. Rusya'nın dış politika

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Giriş

tanımlamasında Batı'nın ana referans kaynağı olduğu iddiasıyla kaleme aldığı çalışmada Erşen, Putin'in 10 Şubat 2007 tarihinde gerçekleşen 43. Münih Güvenlik Konferansında çok kutuplu dünya çıkışıdan Gürcistan'a askeri müdahale tercihinde bulunmasını gerekçeleriyle birlikte değerlendirdi. Ayrıca Erşen sırasıyla ABD başkanları George W. Bush, Barack Obama ve Donald Trump dönemlerinde ABD ve Rusya ilişkilerinde ortaya çıkan değişim dinamiklerini ortaya koyarak 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ABD ve Rusya rekabeti karar vericiler üzerinden anlamlandırdı.

Hüseyin Korkmaz'ın Çin ve Rusya ilişkilerinin karşı hegemonya yönelik ortak üzerinden inceleyen "Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: Çin-Rusya İlişkilerinin Dönüşümü" aldı çalışması hegemonya geçişi sürecinde birincil güçlerin iş birliği imkanlarına yoğunlaştı. Korkmaz çalışmasında, tarihsel boyutta ve bölgesel düzeyde birbirileri arasında çatışma dinamikleri olan Rusya ve Çin'in ABD hegemonyası söz konusu olduğunda dış politikada ortaklaşma imkanını inceledi. Çalışmada karşı hegemonya ve stratejik ortaklık kavramları üzerinden Çin ve Rusya ilişkileri değerlendiren Korkmaz, Emre Erşen'in ABD ve Rusya arasındaki çatışma ve iş birliği sürecine yoğunlaştığı çalışmasının devamı niteliğinde bu iki aktör arasındaki çatışmanın Rusya ve Çin'e ne tür dış politikada birliktelik imkanları sunduğunu ortaya koydu. Ayrıca Korkmaz da çalışmasında Oğul Tuna gibi Antonio Gramsci kavramsal çerçevesinden faydalanmakta, Gramsci hegemonya ve karşı hegemonya kavramlarıyla çok kutuplu dünya eğilimi ve Çin ve Rusya yakınlaşmasını anlamlandırmaktadır. Günümüzde Çin ve Rusya yakınlaşmasını 'akışkan bir ittifak modeli" olarak ifade eden Korkmaz, ABD'nin Çin'i Güneydoğu Asya'da, Rusya'yı ise

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Giriş

Doğu Avrupa'da çevreleme girişimleri gibi gerekçelerle bu ittifakın devam edeceğini belirtmektedir.

Dosya'nın son bölümünde ise Soner Atakan Ertürk kaleme aldığı "Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası" adlı çalışmasıyla küresel güç rekabetinde önümüzdeki yıllarda belirleyici olma potansiyeli olan Arktik bölgesine yoğunlaşıyor. Ertürk, çalışmada, Rusya'nın Arktik'teki hâkim güç olma stratejileri ve gerekçelerini inceledi. Geleceğin jeopolitik çekim merkezi olmaya aday bu bölge, günümüzde Avrasyacılık anlayışının bir siyasa haline gelebileceği ve Rusya'nın büyük devlet kategorisinde bir aktör olarak algılanabileceği bir küresel güç rekabetinin yaşanabileceği/yaşandığı jeostratejik ve iklim değişikliğinin de etkisiyle jeoekonomik bir bölgedir. Özellikle son yıllarda artan teknolojik gelişmeler, Arktik bölgesindeki kalıcı deniz buzullarının erimesi, küresel ısınmanın etkisiyle ortaya çıkan yeni seyrüsefer rotaları ve enerji kaynakları bölgeye dönük ilginin artmasının başlıca sebepleridir. Bu sebepleri dosyanın kavram ve kuramsal çerçevesine sadık kalarak inceleyen Ertürk, örneklem olarak Arktik'i incelediği çalışmasıyla Dosya'ya önemli bir katkı sunmuştur.

Rusya ve Putin olgusunun uluslararası politikada ne ifade ettiğine görece daha sık ilgi duyulduğu bugünlerde DSJOURNAL olarak "Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti" dosyayı ilgililerinize sunuyoruz. Rus dış politikasının hem eylem hem felsefi temellerinin anlaşılması ve gelişmesi için Dosya'ya katkı sunan Emre Erşen, Hüseyin Korkmaz ve Soner Atakan Ertürk'e ayrı ayrı teşekkür ederiz.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Giriş

Dosya'nın daha iyi çalışmalara esin kaynağı olması dileğiyle.

Oğul Tuna / Irvine

Nurettin Taşar / Ankara

Temmuz 2022

Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşıtı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna*

“

Sovyetlerin yıkılması ve sınırların daralmasının ertesinde farklı Rus aydınları Avrasyacılığı farklı ideolojiler ve siyasî gerçeklikler ekseninde yorumlayarak Batı hegemonyasına karşı bir aygıt hâline getirdiler.

”

Avrasyacılık fikri, Sovyetler Birliği yıkıldığından bu yana Rusya'da olduğu kadar Türkiye'nin, Batı'nın ve farklı Asya ülkelerinin de gündeminde. 1920'li yılların başından itibaren Bolşevik karşıtı Rus düşünürlerin kurguladığı bu fikir temelde Rusya'nın Avrupalı değil ama Avrupa ile Asya'nın bütün özelliklerini taşıyan bir kimliğe sahip olduğu tezine dayanmaktadır.

Rus tarihini ve kimliğini step kültürüne, İranî, Türk ve Moğol göçebelerine dayandıran ve çokkültürlü bir sentez yaratmaya çalışan bu akım yirminci yüzyıl içerisinde milliyetçi, muhafazakâr ve aşırı sağcı grupların etkisiyle emperyal bir projeye dönüştü. Özellikle Sovyetlerin yıkılması ve sınırların daralmasının ertesinde farklı Rus aydınları Avrasyacılığı farklı ideolojiler ve siyasî gerçeklikler ekseninde yorumlayarak Batı hegemonyasına karşı bir aygıt hâline getirdiler. Bu hegemonya karşıtı hareket, temelde emperyal bir görünüme sahip olsa da daha derinlikli bir şekilde ancak Yeni Gramsci'ci yaklaşımla açıklanabilmektedir.

Rusya'yı ve Rus siyasetini analiz etmede Gramsci'ci yaklaşımı kullanmaya yönelik girişimler 1980'li yıllara dek uzanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin Orta Asya politikasını Yeni Gramsci'ci açıdan yorumlayan ilk örnekler (Dorn 1986) bir

* Kaliforniya Üniversitesi, Tarih bölümü Doktora Öğrencisi

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşıtı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna

bakıma Rusya ile Avrasya arasındaki ilişkinin ve teorinin münasipliğini tarihsel zeminde de ortaya koymaktadır. Putin'in iktidara gelişiyle beraber 1990'lı yıllardaki Batı'ya yönelişin son bulması ise siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerde Rusya'yı Yeni Gramsci'ci bakışla yorumlama gayretini doğurmuştur (Worth 2005; Silvius 2014). Bu çalışmalar içerisindeyse, Silvius'unki bir seviyeye dek müstesna olmak üzere, "Avrasyacılık" fikrini hegemonya karşıtlığı çerçevesinden incelememiştir.

Farklı akademik çevrelerde Rusya'nın bu faaliyetleri tartışılmış ama genellikle Putin'in şahsı ve "Putinizm" başlığı altında hegemonya karşıtı hareket açıklanmaya çalışılmıştır. Gelgelelim, geçtiğimiz on yıl süresince yapılmış analizlerin hatalı olduğu 2021 yılı itibariyle ortaya çıkmaktadır.¹ Bu konuda yakın dönemdeki en çok rağbet gören çalışmalardan birine imza atan Steven Fish, Putinizm'i "muhafazakâr, popülist ve kişisel" bir otokratik yönetim tarzı olarak yorumlamıştır (Fish 2017). Fish, "muhafazkâr" ile kastının, "Putin'in uluslararası *status quo*'yu muhafaza etmeye yönelik eğilimi" olduğunun altını çizer (Fish 2017, 61). İmparatorluk kaybı sonrası yaşanan travmanın reaksiyoner, hegemonya karşıtı hareketlere ve politikalara etkisini "aşağılanma" psikolojisi ile açıklamaya çalışan siyaset bilimci Bertrand Badie (2015) de Putin'i diğer pek çok gelişmekte olan devlet lideriyle birlikte ele almıştır. Fakat günümüze gelmeden dahî, Yeni Gramsci'ci bir yaklaşımla Putin ve Rus

¹ Bu analizlerin büyük bir bölümü, Suriye İç Savaşı sonrası yaşanan göç kriziyle beraber yükselen "popülizm" analizleriyle harmanlaşmıştır. Buna göre pek çok akademisyen Putin'i "popülist" başlığı altında Erdoğan, Le Pen, Modi, Orbán gibi farklı akımlara mensup liderlerle eş görmüştür. Putinizm hakkında, rejimin sınıf boyutunu da ortaya koyan en önemli tanımlardan biri Lev Gudkov'a aittir: "Siyasi polisin bürokratik klanların veya şirketlerin özel çıkarları adına iktidarı kullandığı özel bir totalitarizm sonrası otoriter yönetim biçimi" (Gudkov 2011).

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı Oğul Tuna

yönetici sınıfının Fish'in ifade ettiği gibi hiç de *muhafazakâr* olmadığını; aksine (en az) 2007'den bu yana hegemonyaya karşı yeni bir emperyal proje öne sürdüğünü görmek mümkündür.

Bu çalışmada çağdaş Avrasyacılığın hegemonya karşısı Rus siyasetindeki yerini ve önemini sorgulayacağım. İlk bölümde Rus Avrasyacılığının² tarihî ve düşünsel köklerini ele alarak günümüze dek uzanan serüvenini inceleyeceğim. İkinci bölümde Yeni Gramsci'ci³ hegemonya kavramını inceleyip bunun uluslararası ilişkilerdeki (aynı zamanda Rusya'daki yerini) tartışacağım. Üçüncü ve son bölümde ise Yeni Gramsci'ci hegemonya kavramına karşı Yeni Avrasyacılığı ve bunun imkanlarını ele alacağım.

1. Gelenekselden Çağdaş Düşünceye Rus Avrasyacılığı

Avrasyacılık, Rus tarihin ve kimliğini coğrafi bir düzlemde yorumlamaya ve anlamaya çalışan düşüncedir (Meyer 2009, 186). 20. yüzyılın ilk çeyreğinde gelişen bu fikir akımı, Sovyetler Birliğinin yıkılmasıyla birlikte ABD ve müttefikleri önderliğindeki tek kutuplu, liberal hegemonyaya karşı bir akıma dönüşmüştür. “Klasik, geleneksel Avrasyacılık”tan doğan fakat içinde bulunduğu kontekst etkisiyle evrilen bu “Yeni Avrasyacılık” Rus elitleri arasında hâkim hegemonya karşısı projeye hâline getirilmiştir.

² Metinde “Rus Avrasyacılığı” yerine yerden tasarruf etmek adına sadece “Avrasyacılık” kavramını kullanacağım.

³ “Yeni Avrasyacılık” ile birlikte “Yeni Gramsci'ci” kavramlarını kullanmayı tercih ettim. Fakat uluslararası literatürde ve pek çok Türkçe çalışmada “Neo-Avrasyacılık”, “Neo-Gramsci'cilik” veya “Neo-Gramşiyen” gibi terimler de kullanılmaktadır.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna

Klasik Avrasyacılar, Avrasya kıtasının Rus kimliğinin yüzyıllar⁴ içerisinde filizlenip serpilmesini sağlayan doğal ve kültürel kaynaklığa ev sahipliği yaptığını öne sürerler. Step kültürünün etkisiyle Ruslar, dünyanın diğer medeniyetlerinden ayrışmalarını sağlayan hem Batılı hem Asyalı öğeleri içselleştiren bir uygarlığa sahip olmuşlardır.

Lev Gumilyov aracılığıyla neredeyse genetik determinizme uzanan bu düşüncenin temelleri 1920'li ve 1930'lu yıllarda göçmen ve sürgün Beyaz Rus entelektüelleri tarafından atılmıştır. Avrasyacı ekol, I. Dünya Savaşı sırasındaki Alman emperyalizmine karşı bir tepki olarak doğmuş ve Rus Devrimi ile birlikte yeni bir teolojik-emperyal proje olarak tartışılmaya başlamıştır (Meyer 2009, 187). Bolşevik Devrimi sonrasında kademe kademe Rusya topraklarını terk eden ilk kuşak, "klasik" Avrasyacı aydınların *Doğu'ya Göç* (veya *Şark'a Huruç*) (1921) adlı ortak yayınıyla Avrasyacılığın fikrî serüveni başlamıştır. Bu ilk kuşak içerisinde dilbilimci ve tarihçi Prens Nikolay Trubetskoy (1890-1938), iktisatçı Pyotr Savitskiy (1895-1968), müzik eleştirmeni Pyotr Suvçinskiy (1892-1985) ve ilahiyatçı Georgiy Florovskiy (1893-1979) vardır. Bu dörtlünün çevresi zaman içerisinde genişlemiş; Avrasyacı ekole farklı disiplinlerden gelen ve farklı ideolojilere mensup aydınlar katılmıştır ki içlerinde tarihçi Georgiy Vernadskiy (1887-1973) ile Lev Karsavin'i (1882-1952), filozof İvan İlyin'i (1883-1954) saymak mümkündür (Badmaev 2015, 31).

Vernadskiy, Avrasyacı tarih tezinin köklerini Mihail Rostovtsev (1870-1952)'den almaktadır (Vernadskiy 1943, xiii-xvi). Rostovstev, daha 1910'lu yıllardaki çalışmalarında Rus

⁴ Gumilyov'a göre 1250-1500 yıl (Silvius 2014, 52).

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna

kimliğinin kökenini Karadeniz'in kuzeyinde aramış ve bu kimliğin tarihî-kültürel köklerini, Rusların bölgeye yerleşmesinden çok önceye, Grek ve İran dilli halklara çekmiştir (Rostovtsev 1922, 210-222; Meyer 2009, 188). Rostovtsev ve Vernadskiy ile yerleşen Avrasyacı tarih yaklaşımına göre Ruslar Hıristiyan, Batılı, Avrupalı bir kimlikten Asyalı bir geçmişe taşınır. Aynı şekilde Rusya İmparatorluğu, Moğol İmparatorluğu'nun doğal varisi olarak görülür (Meyer 2009, 186). "Roma-Cermen" kökenli Batı'dan bu şekilde ayrılan Rusya, Bolşevikler iktidarı yitirdikten sonra Avrasya'nın coğrafi kaderini şekillendirecek ve bölgenin liderliğini, hak ettiği üzere, bir kez daha ele geçirecektir (Meyer 2009, 187; Grier 1994, 170).

Bu düşünce, ileri görüşlülüğe varır bir biçimde İlyin'de de gözlenir (İlyin 1992). İlyin'in bir ideolog olarak günümüz Rusyası'na ve Putin'e etkisi tartışılmaktadır.⁵ İlyin, daha Sovyetler Birliği yıkılmadan, 1990'ların başı itibarıyla Rusya'da çok okunan bir yazar hâline gelmiştir (Grier 1994, 169). Ülkesinden ayrıldığı 1922 sonrası ilk defa büyük bir ilgi gören İlyin'in nihayet kazandığı bu şöhret, Bolşeviklerin (gelecekte) yıkılmasındaki sebepleri yarım yüzyıl önce öngörmesinden ve Sovyet sonrası Rusya'nın seçeceği yolu yazmasından kaynaklanmaktaydı.

⁵ İlyin, özellikle tarihçi Timothy Snyder'in 2018'de kendisi hakkında kaleme aldığı profil ile uluslararası tanınırlığa sahip olmuştur (Snyder 2018). Snyder, İlyin'in (çoğu noktada haklı olarak) Putin'in ve günümüz Rusyası'nın ideologu olduğunu vurgulamaktadır. Fakat yazarın kendi ideolojik saplantıları sebebiyle İlyin'i bir antisemit (hatta Hitler'in rehberlerinden biri!) olarak andığı satırlar hatalıdır. Bu konuda Philip Grier, İlyin'in kendi eserlerinde dayanarak yazdığı eserinde bu görüşe on yıllar öncesinden karşı çıkar. Nitekim İlyin, Nazilerin antisemit propaganda yapması uyarısını reddetmesi üzerine Berlin'deki işinden olmuştur (Grier 1994).

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna

Klasik Avrasyacı kuşağın ardından gelen yeni kuşak, 1990'larda dünya düzenin büyük bir değişikliğe uğramasıyla beraber mistik-emperyal bir düşünceyi emperyalist bir projeye dönüştürme fırsatı bulur. Çağdaş Avrasyacılığın temellerini aldığı üç önemli isim Lev Gumilyov (1912-1992), Aleksandr Panarin (1940-2003) ve Aleksandr Dugin'dir (d. 1952) (Silvius 2014, 52).

İlk kuşaktaki entelektüeller gibi Gumilyov da aslında bir tarihçidir. Fakat Gumilyov'un çağdaş Avrasyacı düşünceye en büyük katkısı, "etnisite hakkındaki objektif teorisi" (Silvius 2014, 52) oldu. Halkların ortaya çıkışını ele alan etnogeneze üzerine yazdığı *Etnogeneze i biosfera zemli* (Etnogeneze ve Dünya'nın Biyosferi) adlı eseri (1979-80) zaman içinde pek çok dile çevrildi. 1990'da Moskova'da İngilizce tercümesi yayımlanan monografideki mühim değişikliklere rağmen (Gumilyov 2003, 11), Gumilyov'un teorisi genel çerçevesini korumuştur. Buna göre etnik gruplar yalnızca sosyal, ekonomik ve lingüistik birimler değil; doğanın ürünü olan, ömrü bin yıldan uzun bir zaman zarfına yayılan kümülatif, doğal bir fenomen, enerji sistemleridir. Tabiata bağlılıkla beraber mistik ve derin tarihî bağlara vurgu yapan bu görüş, çağdaş Avrasyacı damarı beslemiştir. Ayrıca Gumilyov, klasik kuşak gibi step ve Moğol İmparatorluğu ile Rusya arasındaki ilişkiye atıfta bulunmuş; Moğolları "Batı tacizlerine" karşı bir koruyucu olarak adlandırmıştır (Silvius 2014, 53).

Panarin, Gumilyov ile Dugin ve çağdaşları arasında hem kronolojik hem de fikinsel bir köprüdür. Bir felsefeci olan Panarin'in Yeni Avrasyacılığında Rusya, küresel düzenin denetlenmesinde önemli bir rol sahibidir ve ABD'nin başını çektiği tek kutuplu küreselleşmeye karşı direnişin merkezidir. Rusya bu direnişte etik ve dinî kuvveti Rus Ortodoks Kilisesi'nden

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna

almaktadır. Biricik bir medeniyete sahip olan Rusya'nın vazifesi çok kutuplu dünyanın inşası olmalıdır (Silvius 2014, 53).

Gelgelelim Türkiye'nin ve Batı dünyasının ilgisi bu düşünürler içinde en çok Dugin'de yoğunlaşmaktadır.⁶ Dugin, 21 Aralık 2001'de kurduğu "Uluslararası Avrasyacı Hareket" (*Mejdunarodnoe Evraziyskoe dvijenie*) Rusya'da sınırlı fakat etkili bir konum elde etmiştir. Kendisini "tradisyonalist" olarak tanımlayan (Shekhovtsov ve Umland 2009, 662) Dugin'in fikrî kaynakları arasında René Guénon (1886-1951) ve Julius Evola (1898-1974) başta olmak üzere önemli Tradisyonalistleri saymak lazım. Rus sağında önemli etkileri bulunan Carl Schmitt (1888-1985)⁷ ve Oswald Spengler (1880-1936) gibi Alman muhafazakarıyla Alain de Benoist (d. 1943) gibi Avrupa Yeni Sağı'ndan önemli figürler de bu kaynaklar arasındadır (Shekhovtsov ve Umland 2009, 665-6). Jeopolitika ile komploculuğu birleştiren, Avrasyacılar ile Atlantikçiler arasında "okült savaş" olduğunu düşünen Dugin'in (Laruelle 2008, 120) külliyatı medeniyetlerin coğrafi ve kültürel olarak sınıflandırılmasına dayanır. Buna göre bir kara gücü olan, Ortodoks Rusya'nın görevi çok kutuplu dünya düzenini kurmak ve çok-kültürlü iç düzenini korumaktır.

İlk kuşak Avrasyacılığın zaman içerisinde aşırı sağ ve milliyetçi akım içerisinde erimesiyle (Arbatova 2019, 8) aslında

⁶ Dugin, 2000'li yılların başından bu yana Batı'da büyük ilgi görmektedir (Barbashin ve Thoburn 2014; MacCormac 2015; Laruelle 2018). Fakat George Barros gibi analistler Batılıların Dugin'i "abarttığını" altını çizirken (Barros 2019) alanında gerçekten "uzman" Rusya uzmanları gibi Kalinin de Dugin'in Rusya'dan çok Batı'da tanındığını belirtmektedir (Kalinin 2019, 470).

⁷ 1990'ların başındaki İlyin furçasında bazı Rus yazarlar, işi İlyin'i Schmitt ile bir tutmaya dek vardırırmıştır (Grier 1994, 176-7). Schmitt, devletçi, milliyetçi-muhafazakar Ruslar arasında popülerliğini korumaktadır.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna

Yeni Avrasyacılık arasında doğrusal bir bağlantı kurulmuştur. Siyaset bilimci Paradorn Rangsimaporn, “Yeni Avrasyacılık” ile birlikte çağdaş Avrasyacılığın iki farklı türü daha olduğunu belirtir: Pragmatik Avrasyacılık ve Medeniyetlerarası Avrasyacılık (Rangsimaporn 2006). Buna göre ilk tür, Rus devletinin resmî Avrasyacılık yorumudur ve Boris Yeltsin sonrasında Batı ile Asya arasında daha dengeli bir politika izleme arzusundan doğmuştur (Rangsimaporn 2006, 372). Medeniyetler arası Avrasyacılık ise, Dugin ile kaçınılmaz olarak özdeşleşen Yeni Avrasyacılık ve Pragmatik Avrasyacılık arasında duran daha dengeli bir yaklaşım gibi gözükmemektedir: Rusya'nın Batı ile Doğu arasında medenî bir köprü olduğuna vurgu yapar (Rangsimaporn 2006, 373). Analizin yazıldığı tarih itibariyle Rangsimaporn, “Pragmatik Avrasyacılığın” Rus devletinde baskın olan akım olduğunu söyler. Bugün ise durum, aşağıda inceleneceği üzere Yeni Avrasyacılığa ağırlık verildiğini göstermektedir.

2. Uluslararası İlişkilerde Hegemonya

İtalyan Marksist düşünür Gramsci'nin orijinal ve renkli fikirlerine rağmen uluslararası ilişkilerden post-kolonyal teoriye pek çok farklı alanda büyük etki sahibi olması, vefatından otuz yılı aşkın süre sonucunda gerçekleşmiştir. Bu etkinin hızla artmasının başlangıcı, Britanyalı Marksistlerin, *Hapisane Defterleri*'nden yaptığı tercümelemleri 1971'de yayımlamaları olmuştur (Maccaferri 2021).

Uluslararası ilişkilerde Yeni Gramsci'ci yaklaşımın temelini Robert Cox atmıştır (Cox 1981; Cox 1983). Bunda Gramsci'nin farklı disiplinlerde de çokça tartışılan “kültürel hegemonya” konsepti, devletleri cibrî gücünü temel alan realist hegemonyaya bir alternatif olarak daha iyi bir analitik çerçeve

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna

sunmaktadır (Burnham 1991, 74). Kökeni Niccolò Machiavelli'ye uzanan hegemonya kavramıyla Gramsci, kendi devlet teorisinin de dayanağını kurmaya çalışmıştır. Gramsci'e göre burjuva sadece baskıya, cebre dayanarak işçi sınıfı üzerinde hakimiyetini korumaz. Cebirle birlikte basın, kilise, eğitim gibi farklı rıza araçlarına da ihtiyaç duymaktadır (Cox 1983, 163-4). Bu rıza araçları yer yer baskı araçlarından daha fazla önem taşır ve ezilen sınıfların rıza üretimini hedefler.

Cox'un Gramsci'den ilhamla geliştirdiği yeni hegemonya kavramı, "ulus-ötesi tarihsel materyalizm" anlayışına dayanır. Bu anlayış, Gramsci'nin "tarihsel blok" kavramına dayanır. Tarihsel bloklar, bireysel ve kolektif eylemler için belirli çerçevelerdir ve materyal kapasitelerin, ideoloji ve fikirlerin, kurumların yapılandırılmalarından meydana gelirler (Cox 1983, 167-9). Cox'un ulusötesi tarihsel materyalizmi de uluslararası düzeyde istikrarın kurulmasının hâkim fikirler, kurumlar ve materyal kapasiteler (ekonomik ve askerî güç) arasındaki uyumluluğun sonucu olduğu yapısal bir iktidar konsepti sağlar (Burnham 1991, 75). Böylece hegemonik yapılar, hegemonik olmayan yapılardan kurum ve fikirler temelindeki hakimiyetleriyle ve güce başvurmama eğilimleriyle ayırt edilirler. Siyaset bilimci Peter Burnham'a göre bu sebeple hegemonik yapıların güç temeli örtük iken hegemonik olmayanlarıki ön planda ve zora dayalıdır (Burnham 1991, 75). Yine Gramsci'den ilhamla, Gramsci'nin kendi sınıfına bağlı kalan aydın grubu olarak tanımladığı "organik entelektüeller", tarihsel bloklarla birlikte Cox'un hegemonya konseptinin sacayaklarından biridir.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşıtı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı Oğul Tuna

“

Günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti'yle birlikte Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş sonrası dönemde hâkim olan Batı merkezli hegemonyayı hedef alan hegemonya karşıtı iki önemli aktör durumuna gelmiştir.

”

Ulusötesi tarihsel materyalizmde, realist akımın aksine, devlet merkezî değildir (Overbeek 2000, 168-9). Aksine, Cox sonrası Yeni Gramsci'ler, uluslararası ve ulus-ötesi sermaye birikimi, sınıf oluşumunu, devletlerarası ilişkileri mercek altına alırlar. Yeni hegemonya kavramı ile devlet egemenliğinin nasıl uluslararası finans sistem ve çokuluslu şirketler gibi küresel ekonomik sistem aygıtlarına boyun eğdiğini incelerler (Cohn 2005, 130-1). Bu noktada yerleşik hegemonya, cebir ile değil; Fukuyama'nın “Tarihin Sonu”nda altını defaatle çizdiği noktalara benzer şekilde (Fukuyama 1992) propaganda, ideoloji ve finans-kapital ile kendini kabul ettirmiştir.

Günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti'yle birlikte Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş sonrası dönemde hakim olan Batı merkezli hegemonyayı hedef alan hegemonya karşıtı iki önemli aktör durumuna gelmiştir. Cox, hegemonya karşıtı hareket yeterince büyüdüğü takdirde bunun var olan tarihsel bloğu değiştirebileceğini belirtir. Bu değişikliğin gerçekleşmesinde de Macchiavelli ve Gramsci'ye göndermeyle “mevzi savaşı” ve “manevra savaşı” terimlerini kullanır (Cox 1983, 164-5). Buna göre hegemonya karşıtı kuvvet, mevzi harbinde propaganda ya da ikna yoluyla yayılmaya gayret ederken manevra harbinde şiddetli veya pasifist devrim yoluyla hegemonu devirir ve yeni tarihsel blok olarak yerini alır.

Son yirmi yılda küresel finans-kapitalden özerk bir yol izleyerek kendi devlet kapitalizmini yaratmış olan Rusya (Çornih 2021), farklı aygıtlar üzerinden sınırları içerisinde ve dışarısında hegemonya karşıtı hareketlere hız vermiştir. Bu hareket ve eylemler, Rusya'nın içerde yaşadığı bunalım ve krizlerle açıklanmaya çalışılsa da uluslararası seviyede yaşanan gelişmelerden bağımsız okunamaz (Worth 2005, 5). Hegemonik

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşıtı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna

yapıdan kopuşta Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 10 Şubat 2007'de Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşma bir milat kabul edilmektedir (Prezident Rossii 2007). Fakat Rusya'nın hegemonya karşıtı faaliyeti bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır.

3. Gramsci'yi Kremlin'den okumak

Rusya'da ekonomik ve toplumsal çöküşün yaşandığı 1990'lardan küresel ekonominin de desteğiyle göreceli istikrara kavuştuğu 2000'li yıllara geçişinde en önemli rolü politik ve ideolojik çevrelerden gelen "organik entelektüeller" oynadı.

Avrasyacılık düşüncesi içerisinde on yıllarca biriken fikirler Rus "organik entelektüelleri" tarafından bire bir kullanılmadı. Aksine bu entelektüeller, Rus devletinin hedeflerine uygun olarak pratik ve ideolojik olarak kullanışlı fragmanları fikirler sepetinden seçip kullandılar. Sovyet sonrası Rus devleti ayıklanan fikirler dizisi ile küresel sistem içerisinde öncelikle kendisine alan açmaya ve halk üzerinde hegemonya inşa etmeye çalıştı; Putin döneminde ise materyal ve ideolojik seviyede hegemonya karşıtı harekete girişti (Silvius 2014, 46-8).

Peki bu "organik entelektüeller" kimdi, bugün kimdirler? Panarin ve Dugin gibi yazarların yanına Putin'i, Yeltsin döneminin Batı eksenli siyasetinin yönünü Ortadoğu ve Asya'ya çeviren eski Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yevgeniy Primakov'u (1929-2015), tartışmalı siyasî figür ve yazar Eduard Limonov'u (1943-2020), 2004 yılından beri Rusya'nın dışişleri bakanı olan Sergey Lavrov'u (d. 1950), siyaset bilimci Sergey Karaganov'u (d. 1952) ve Kremlin'in baş ideologlarından Vladislav Surkov'u (d. 1964) eklemek gerekir.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna

Rusya'nın küresel "satranç tahtasındaki" pozisyonunu değerlendiren, bu konuda yazıp çizen bu isimlerin bulunduğu nokta kendilerinden üç kuşak önceki klasik Avrasyacılarla benzer oldu. ABD'nin kurduğu hegemonik yapıya karşı Rusya'nın benzersiz tabiatını öne süren ve bunun korunmasını farklı şekillerde ve seviyelerde savunan bu isimler, Rusya içerisinde Sovyetlerden miras "sınıf" ilişkilerine dayalı analizleri reddederken; dünyanın "tek kutuplaşmasına" karşı çok-kutuplu bir düzeni ve entegrasyonu bir düzeni savunmaktalar (Silvius 2014, 48-9). Sovyet öncesine yapılan referanslar esasen temelini İlyin tarzı düşünürlerden alan "Rus millî diktatörlüğü" gibi (Grier 1994, 174) siyasî sistemleri ülke içerisinde hâkim kılarak (Putin'in yirmi yılı aşkın antidemokratik ve mistikleştirilmiş yönetim şeklinde görüldüğü üzere) Rusya'nın içerde bölünmesini engellemeye ve dışarıda da nüfuzunu pekiştirmeye çalışılmaktadır.

Bu organik aydınlar içerisinde en tartışmalı isimlerden biri Dugin. Batı'daki şöhretine rağmen gerçekte Dugin tipi Avrasyacılığın Rus eliti arasına hiçbir zaman popüler olmadığı (Kalinin 2019, 469); Dugin'in kendisi de tradisyonalist, Aryanist düşünürlere sempati duyan, elitist ve yoğun teorik içeriği sebebiyle diğer Avrasyacı-milliyetçi-muhafazakâr ideologlar tarafından teveccüh görmediği ortadadır (Laruelle 2006, 21). Rus yönetici sınıfı, Dugin ve diğer Yeni Avrasyacı yazarlardan otoriterlik ve milliyetçilik gibi öğeleri almışsa da Avrasyacılığın çok-kültürlü ve çok-uluslu yaklaşımını benimsememektedir (Kalinin 2019, 469). Fakat Dugin'in *Osnoviy geopolitiki* (Jeopolitiğin Temelleri) adlı eserinin yazılmasında Rus Harp

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşıtı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna

Akademisi'nden General Nikolay Klokotov'un katkılarının olduğu iddiası farklı tartışmalara yol açmaktadır (Silvius 2014, 54).⁸

Öte yandan İlyin'in ileri görüşlü tezleriyle aynı çizgide durarak Dugin de Almanya ve Rusya'nın kıtasal konumuna vurgu yaparak, bu iki gücün çıkarlarının ileride kesişeceğini ve birer deniz gücü olan ABD ve Birleşik Krallık'ınkilerden ayrışacağını yazar (Dugin 1997, 214). ABD'den bir gün "jeopolitik olarak bağımsızlaşacak" Avrupa'nın Rusya ile birlikte yeni bir ittifaka yöneleceğini ileri sürer. Medeniyetleri kara/deniz güçleri şeklinde bölme yoluna giden ve Rus hakimiyetinin yayılmasına vurgu yapan Dugin'in eserleri aslında hegemonya karşıtı projenin emperyal boyutuna dikkat çekmektedir. Rangsimaporn, bütün dallarıyla birlikte Avrasyacılığın Rus elitlerinin elinde "Büyük Güç" konumunu ve Doğu Asya'daki çıkarlarını meşrulaştırmak üzere bir enstrümana dönüştüğünün altını çizer (Rangsimaporn 2006, 371).

Arbatova, çağdaş Avrasyacılığı muhafazakâr milliyetçi bir ideoloji, emperyal bir ideoloji ve bölgesel ekonomik entegrasyon ideolojisi olarak üç kategoriye ayırır (Arbatova 2019). İlk iki tip kategoriye farklı yazarlar düzeyinde incelemekteyiz. Hegemonya karşıtı hareketin emperyal projeye dönüşümü kadar bu emperyal projenin uluslararası ittifaka veya "bölgesel ekonomik entegrasyona" evrilişi de dikkat çekicidir. Bu noktada Putin'in 2011 yılında *İzvestiya* gazetesinde yayımlanan ve "Avrasya Ekonomik Birliği"nin gerekliliğini ele alan makalesi önem taşıyor.

⁸ Klokotov, Dugin'in ortaya attığı bu iddiayı reddetmiştir (Clover 2016).

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna

“

Yeni Avrasyacılığın düsturlarından ABD ve tek kutuplu düzene karşı çok kutupluluğu savunmak 2007'den bu yana Putin'in söylevlerindeki hâkim temadır.

”

Böylece Avrasyacılık, ulus-ötesi bir proje olarak hayata geçmeye başladı (Putin 2011).⁹

“Çığır açtığı” söylenen bu makalenin (Podberezkin ve Podberezkina 2015) ertesinde Rusya eski Sovyet devletleri, Çin, Hindistan ve Moğolistan gibi “Avrasyalı” aktörlerle farklı siyasî ve ekonomik projelere girişti. 1991'de kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan sonra hayata geçen Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (1992), Belarus ile Birlik Devleti (1997), Şanghay İşbirliği Örgütü (2001), Avrasya Gümrük Birliği (2010), BRIC (2010) ve Avrasya Ekonomik Birliği (2015) gibi farklı uluslararası ve uluslarüstü kuruluşlar hegemonya karşısı pozisyon ve Avrasyacı yaklaşım çerçevesinde değerlendirilebilir.

Lavrov da Gumilyovcu çizgide hegemonya karşısı bir söylem benimsemektedir. Lavrov, dünyanın önemli “medeniyetlerinin *genetik kodlarının*”¹⁰ tehdit altında olduğunu söylerken Rusya'nın “dünyanın medenî ve kültürel çeşitliğini göz önünde bulundurarak uluslararası ilişkilerde birleştirici bir ajanda” izleyeceğini öne sürmektedir (Lavrov 2021, 240).

Rus karar alıcıların ve “organik entelektüellerinin” başında gelen Putin'in Avrasyacı projesi ve Avrasyacılara referansları ne var ki yukarıda anılanlarla sınırlı değil. Yeni Avrasyacılığın düsturlarından ABD ve tek kutuplu düzene karşı çok kutupluluğu savunmak 2007'den bu yana Putin'in söylevlerindeki hâkim tema. Öte yandan Putin, Avrasyacı yazar ve düşünörlere de sık sık atıfta bulunuyor. 2005'te Kazan'da Rus devletinin

⁹ Dugin, bu makalenin yayımlanmasının ertesinde “Liderliğimizin bu sözleri söylemesi için yirmi beş yıldır bekliyorduk.” diyerek sevincini paylaşmıştı (InoPressa 2011).

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşıtı Bir Proje Olarak Rus Avrasyacılığı

Oğul Tuna

“imparatorluk bilincini” Altınordu Devleti'nden miras aldığını söylemiş (Silvius 2014, 56), on bir yıl sonra “Rusya'nın sınırları hiçbir yerde” bitmez diyerek İlyin'i andıran bir çıkış yapmıştı (BBC News Russkaya slujba 2016).

Fakat elbette burada saf düşünsel bir mesaj görmek mümkün değil. Avrasyacılığın emperyalist bir projeye dönüştüğünün kanıtı niteliğindeki bu sözlere benzer bir ton, yine Putin'in Temmuz 2021'de kaleme aldığı “Rusların ve Ukraynalıların Tarihsel Birliği Üzerine” adlı uzun makalede de görülmektedir (Putin 2021). İlk kuşak Avrasyacılar gibi tarih, kültür ve dilbilim tezleriyle Gumilyov-vârî etnogenetik argümanları harmanlayan Putin, bu makalede İlyin'in müjdelediği millî diktatör olarak Rusya'nın ve Rusların tarihî misyonunu belirtmektedir. Yeni Avrasyacılık hegemonya karşıtı bir hareketten emperyalist bir projeye dönüşümünü tamamlamıştır.

Sonuç

Gramsci, dönemin ihtiyaçlarını karşılamayan bir ideolojinin daha sonra bazı özel şartlarla birlikte tekrar popüler olabileceğini söyler (Gramsci 1971, 341). Fakat tarihsel rekabet içerisinde bu fikirler ortadan kaybolacaktır. Avrasyacılık, ortaya çıktıktan yüz yıl sonra genel hatlarını korusa dahî Rus “organik entelektüellerinin” elinde farklı bir misyon elde etmiştir. “Kimlik” sorunu ile “takıntılı” hâldeki Rus aydınının (Morozov 2009; Silvius 2014, 44) Batı'ya cevap olarak hazırladığı Avrasyacı düşünce Sovyetler Birliğinin yıkılmasıyla birlikte doğduğu topraklara geri dönmüş ve ABD'nin başını çektiği neoliberal küresel düzene karşı, hegemonya karşıtı bir projeye dönüşmüştür. Rusya'nın 1990'lardaki kriz sonrası devlet kapitalizmine ağırlık vermesi neticesinde küresel finans-kapitalden kopuş hızlanmış ve nihayet

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti
Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşıtı Bir Proje Olarak Rus
Avrasyacılığı
Oğul Tuna

2010'lu yıllarda Avrasya devletlerinin entegrasyonu için gerekli söylem ve eylem Kremlin tarafından yayılır olmuştur.

Yeni Avrasyacılığın Yeni Gramsci'ci yaklaşıma göre hegemonya karşıtlığından emperyal bir projeye evrilmesiyle birlikte birtakım soru işaretleri belirmektedir. Bunlar içinde en önemli soru ise Rusya'nın içinden çıktığı tarihsel bloku devirmeyi başarabilirdiği buna alternatifi nasıl bir alternatif kurabileceğidir.

Kaynaklar

Arbatova, Nadezhda. "Three Faces of Russia's Neo-Eurasianism." *Survival* 61, no. 6 (November 2, 2019): 7–24.
<https://doi.org/10.1080/00396338.2019.1688562>.

Badmaev, Valeriy. "Eurasianism as a 'Philosophy of Nation.'" *Eurasian Integration - The View from Within* içinde, Piotr Dutkiewicz ve Richard Sakwa (ed.), 31–45. New York: Routledge, 2015.

Barbashin, Anton ve Hannah Thoburn. "Putin's Brain." *Foreign Affairs*, 31 Mart 2014.
<https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-03-31/putins-brain>.

Barros, George. "The West Overestimates Aleksandr Dugin's Influence in Russia." *Providence*, 8 Temmuz 2019.
<https://providencemag.com/2019/07/west-overestimates-aleksandr-dugins-influence-russia/>.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti
Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşıtı Bir Proje Olarak Rus
Avrasyacılığı
Oğul Tuna

BBC News Russkaya slujba. "Putin: 'Granitsı Rossii nigde ne zakançivayutsya,'" 24 Kasım 2016.
<https://www.bbc.com/russian/news-38093222>.

Burnham, Peter. "Neo-Gramscian Hegemony and the International Order." *Capital & Class* 5, no. 3 (1991): 73–92.
<https://doi.org/10.1177/030981689104500105>.

Clover, Charles. "The Unlikely Origins of Russia's Manifest Destiny." *Foreign Policy*, 27 Temmuz 2016.
<https://foreignpolicy.com/2016/07/27/geopolitics-russia-mackinder-eurasia-heartland-dugin-ukraine-urasianism-manifest-destiny-putin/>.

Cox, Robert W. "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method." *Millennium: Journal of International Studies* 12, no. 2 (1983): 162–75.

_____. "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory." *Millennium: Journal of International Studies* 10, no. 2 (1981): 126–55.

Cohn, Theodore H., and Anil Hira. *Global Political Economy: Theory and Practice*. Eighth edition. New York, NY: Routledge, 2020.

Çornih, Sergey. "Gosudarstvennyı kapitalizm v Rossii: teoriya, praktika i sovremennie tendentsii." *Obşestvo i ekonomika* 2, 2021: 5-17. DOI: 10.31857/S020736760013633-5.

Dorn, Allen E. "The Soviet Central Asian Challenge: A Neo-Gramscian Analysis." MA diss., Naval Postgraduate School, 1986.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti
Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus
Avrasyacılığı
Oğul Tuna

Dugin, Aleksandr. *Osnovy geopolitiki: Geopolitiçeskoe buduşee Rossii*. Moskva: Aktogeya, 1997.

Fish, M. Steven. "What Is Putinism?" *Journal of Democracy* 28, no. 4 (2017): 61–75. <https://doi.org/10.1353/jod.2017.0066>.

Fukuyama, Francis. *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press, 1992.

Grier, Philip T. "The Complex Legacy of Ivan Il'in." *Russian Thought After Communism: The Recovery of a Philosophical Heritage*, James P. Scanlan (edç), 165–86. Armonk, N.Y: M.E. Sharpe, 1994.

Gramsci, Antonio. *Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. Londra: Lawrence & Wishart, 2012.

Gudkov, Lev. "The Nature of "Putinism"." *Russian Social Science Review*, vol. 52, no. 6, November–December 2011, pp. 21–47. <https://doi.org/10.1080/10611428.2011.11065455>

Gumilev, Lev. *Etnogenez i biosfera Zemli*. Moskva: VİNİTİ, 1979.

Gumilev, Lev. *Etnogenez: Halkların Şekillenışı, Yükseliş ve Düşüşleri*. Çeviri: Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2004.

InoPressa. "Evraziyskiy soyuz: 'Putinskiy ES' Na Baze Ekonomiki," 5 Ekim 2011. https://www.inopressa.ru/article/05Oct2011/inotheme/evraz_putin.html.

Işhod k vostoku. Predçuvstviya i sverşeniya. Utverjdenie evraziytsev. Sofya: 1921.

İlyin, İvan. *Çto sulit miru rasçlenenie Rossii*. Moskva, Peresvet, 1992.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti
Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus
Avrasyacılığı
Oğul Tuna

Kalinin, Kirill. "Neo-Eurasianism and the Russian Elite: The Irrelevance of Aleksandr Dugin's Geopolitics." *Post-Soviet Affairs* 35, no. 5–6 (November 2, 2019): 461–70. <https://doi.org/10.1080/1060586X.2019.1663050>.

Laruelle, Marlène. "Aleksandr Dugin: A Russian Version of the European Radical Right?" The Kennan Institute, Occasional Paper No. 294, Ocak 2006. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/document/s/publication/OP294_aleksandr_drugin_laruelle_2006.pdf

_____. *Russian Eurasianism: An Ideology of Empire*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2008.

_____. "In Search of Putin's Philosopher – Riddle Russia." *Riddle*, 19 Nisan 2018. <https://ridl.io/en/in-search-of-putins-philosopher/>.

Lavrov, Sergey. "On Law, Rights and Rules." *Russia in Global Affairs* 19, no. 3 (2019): 228–40. <https://doi.org/10.31278/1810-6374-2021-19-3-228-240>.

Maccaferri, Marzia. "How Gramsci Went Global." *Tribune*, 30 Ekim 2021. <https://tribunemaq.co.uk/2021/10/how-gramsci-went-global>.

MacCormac, Sean. "Aleksandr Dugin: Putin's Rasputin?" *Center for Security Policy*, 4 Mart 2015. <https://centerforsecuritypolicy.org/aleksandr-dugin-putins-rasputin/>.

Meyer, Caspar. "Rostovtzeff and the Classical Origins of Eurasianism." *Anabases*, no. 9 (2009): 185–98. <https://doi.org/10.4000/anabases.419>

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti
Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus
Avrasyacılığı
Oğul Tuna

Morozov, Viatcheslav. "Obsessed with identity: the IR in post-Soviet Russia." *Journal of International Relations and Development* (2009) 12, 200–205. doi:10.1057/jird.2009.9

Overbeek, Henk. "Transnational Historical Materialism." *Global Political Economy: Contemporary Theories* içinde, Ronan Palan (ed.), 162-176. New York: Routledge, 2000.

Podberezkin, Alexei, and Olga Podberezkina. "Eurasianism as an Idea, Civilizational Concept and Integration Challenge." *Eurasian Integration - The View from Within* içinde, Piotr Dutkiewicz ve Richard Sakwa (ed.), 46–60. New York: Routledge, 2015.

Putin, Vladimir. "Noviy integratsionnyy proekt dlya Evrazii — buduşee, kotoroe rojdaetsya segodnya." *İzvestiya*, 3 Ekim 2011. <https://web.archive.org/web/20111102044851/http://www.izvestia.ru/news/502761>.

Putin, Vladimir. "Ob istoričeskom edinstve russkih i ukraintsev." *Prezident Rossii*, 12 Temmuz 2021. <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>.

Rangsimaporn, Paradorn. "Interpretations of Eurasianism: Justifying Russia's Role in East Asia." *Europe-Asia Studies* 58, no. 3 (2006): 371–89. <https://doi.org/10.1080/09668130600601750>

Rostovtzeff, Mikhail. *Iranians and Greeks in South Russia*. Oxford: Clarendon Press, 1922.

Shekhovtsov, Anton, and Andreas Umland. "Is Aleksandr Dugin a Traditionalist? 'Neo-Eurasianism' and Perennial Philosophy." *The Russian Review* 68, no. 4 (2009): 662–78. DOI:10.1111/j.1467-9434.2009.00544.x.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti
Gramsci'yi Kremlin'den Okumak: Hegemonya Karşısı Bir Proje Olarak Rus
Avrasyacılığı
Oğul Tuna

Silvius, Ray. "The Russian State, Eurasianism, and Civilisations in the Contemporary Global Political Economy." *Journal of Global Faultlines* 2, no. 1 (2014): 44–69. DOI: 10.13169/jglobfaul.2.1.0044

Snyder, Timothy. "Ivan Ilyin, Putin's Philosopher of Russian Fascism." *The New York Review of Books*. <https://www.nybooks.com/daily/2018/03/16/ivan-ilyin-putins-philosopher-of-russian-fascism/>

Vernadsky, George. *Ancient Russia*. Yale University Press, 1943.

"Vıstuplenie i diskussiya na Myunhenskoj konferentsii po voprosam politiki bezopasnosti." Prezident Rossii, 10 Şubat 2007, <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>

Worth, Owen. *Hegemony, International Political Economy and Post-Communist Russia. Post-Soviet Politics*. Aldershot, Hants, England ; Burlington, VT: Ashgate, 2005

Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden Jeopolitik Çatışmaya

Emre Erşen*

“

Çarlık Rusya'sı için temel olarak Avrupa devletlerini nitelendirmek için kullanılan Batı kavramı ise Sovyetler Birliği döneminde belirgin bir dönüşüm geçirerek ABD liderliğindeki Batı bloğuyla özdeşleşmiştir.

”

Rusya siyasetiyle ilgilenen çoğu araştırmacının da dikkat çektiği gibi Rus dış politika algıları ve pratiklerinin şekillenmesinde Batı'yla ilişkilerin tarihsel olarak oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır.¹ 18. yüzyıldan başlamak üzere kültürel ve felsefi anlamda Batı'yı zaman zaman kendisine örnek alan, zaman zaman da kendisini Batı'nın karşısında konumlandırmaya çalışan Rusya için Batı bu anlamda dış politikada ana referans noktası haline gelmiştir (Kissenger, 1994 143). Çarlık Rusya'sı için temel olarak Avrupa devletlerini nitelendirmek için kullanılan Batı kavramı ise Sovyetler Birliği döneminde belirgin bir dönüşüm geçirerek ABD liderliğindeki Batı bloğuyla özdeşleşmiştir. Bu bağlamda ABD'nin Soğuk Savaş boyunca Rus dış politika karar vericileri için “belirgin öteki” işlevi gördüğünü söylemek mümkündür (Sorokin ve Tiryakian, 2007).

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında da ABD ile ilişkiler Rus dış politikasının belkemiğini oluşturmaya devam etmiştir. Nitekim devlet başkanlığının ilk yıllarında Boris Yeltsin'in iç ve dış siyasette daha liberal bir çizgi izlemesine bağlı olarak Rusya-ABD ilişkilerinde iyimser bir havanın ortaya çıkması mümkün olmuşsa da 1990'ların ikinci yarısından itibaren

* Prof.Dr., Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

¹ Bkz. Iver B. Neumann, *Russia and the Idea of Europe: A Study in Identity and International Relations* (London: Routledge, 2013) ve Andrei P. Tsygankov, *Russia and the West from Alexander to Putin: Honor in International Relations* (New York: Cambridge University Press, 2012).

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden Jeopolitik Çatışmaya Emre Erşen

“

Rusya'nın 1990'lar boyunca içinden geçtiği siyasi ve ekonomik çalkantılar nedeniyle uluslararası sistemde uğradığı nüfuz kaybının farkında olan Putin'in bu nedenle özellikle ilk başkanlık döneminde Rusya-ABD ilişkilerini oldukça realist bir pencereden tahlil etmeye çalıştığı görülmektedir.

”

NATO'nun eski Doğu bloğu ülkelerine doğru genişlemesi ve Balkanlar ile Ortadoğu gibi bölgelerde ortaya çıkan anlaşmazlıklar iki ülke arasında yeniden gerginliğe neden olmuştur (Donaldson, 2000 285-326). 1999'da Yeltsin yönetiminin tüm itirazlarına rağmen NATO'nun Kosova'da giriştiği askeri müdahale ise bir taraftan Rusya-ABD ilişkilerinde yeni bir krize yol açarken, diğer taraftan da Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya siyasetinde uğradığı nüfuz erozyonunu gözler önüne sermiştir.

Rusya'da Putin Dönemi ve ABD ile İlişkiler

Vladimir Putin 26 Mart 2000'de ABD ile ilişkilerin Kosova meselesi nedeniyle oldukça olumsuz seyrettiği bir dönemde Rusya'nın yeni devlet başkanı seçilmiştir. Göreve geldikten sonra Rusya'nın siyasi, askeri ve ekonomik anlamda toparlanması amacıyla iç ve dış politikada dikkat çekici adımlar atmaya başlayan Putin'in bu çabaları, Kasım 2000'de ABD'de başkan seçilen George W. Bush'un Rusya'ya karşı olumsuz söylemi nedeniyle Moskova-Washington ilişkilerinde yeni bir sayfanın açılmasını mümkün kılamamıştır. Bush yönetimi özellikle 1999'da henüz Putin'in başbakan olduğu dönemde Rusya'nın Çeçenistan'a başlattığı ikinci askeri müdahaleye tepki göstermeye devam etmiş ve Kosova krizi nedeniyle dibe vuran Rusya-NATO ilişkilerine yeni bir çerçeve kazandırmaya hevesli görünmemiştir (Goldgeier ve McFaul, 2002 313-314).

Putin'in devlet başkanı seçildikten hemen sonra ABD ile ilişkilere yönelik mesajlarının ise pragmatik ve uzlaşmaya açık olması dikkat çekicidir. Rusya'nın 1990'lar boyunca içinden geçtiği siyasi ve ekonomik çalkantılar nedeniyle uluslararası sistemde uğradığı nüfuz kaybının farkında olan Putin'in bu

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden Jeopolitik Çatışmaya Emre Erşen

nedenle özellikle ilk başkanlık döneminde Rusya-ABD ilişkilerini oldukça realist bir pencereden tahlil etmeye çalıştığı görülmektedir² Nitekim bu yaklaşım doğrultusunda Yeltsin döneminden beri Duma'da onay bekleyen START II anlaşması Nisan 2000'de Putin'in yoğun çabaları sonucunda onaylanmış ve Haziran 2000'de Ljubljana'da yapılan ilk Putin-Bush zirvesinde iki lider arasında samimi bir görüşme gerçekleşmiştir.

Washington'la ilişkileri normalleştirmeyi arzulayan Putin yönetimi için 11 Eylül 2001'de ABD'de meydana gelen terör saldırılarının ise çok daha önemli bir fırsat penceresi yarattığı söylenebilir. Saldırlardan sonra Bush'u bizzat telefonla arayarak destek vaat eden ilk dünya lideri olan Putin, ayrıca ABD'nin Afganistan'da Taliban'a karşı başlattığı askeri müdahaleye de destek vermiş ve bu kapsamda genellikle Rusya'nın "arka bahçesi" olarak nitelendirilen Orta Asya ülkelerinden bir kısmına ABD güçlerinin ve hatta askeri üslerinin yerleştirilmesine bile ses çıkarmamıştır.

Putin yönetiminin 11 Eylül sonrasında Washington'a verdiği bu güçlü desteğe bağlı olarak Rusya-ABD ilişkilerinde belli bir düzelmeye görülmesine rağmen bu durumun iki ülke tarafından teröre karşı ortak bir cephe açıldığı şeklinde anlaşılması gerekir. Nitekim ABD'nin Afganistan müdahalesinin hemen sonrasında Rusya da "Çeçen teröristleri" vurmak için Gürcistan'ın Pankisi Vadisi'ne girmek istediğinde Bush yönetiminden olumlu bir cevap alamamıştır. Öte yandan Rusya'nın ve uluslararası kamuoyunun itirazlarına rağmen ABD'nin Mart 2003'te Irak'ı işgale başlaması da Rusya-ABD

² Putin'in iç ve dış politikayla ilgili vizyonu için bkz. Vladimir Putin, "Rossiya na rubeje tısyaçetiy," *Nezavisimaya Gazeta*, 30.12.1999, https://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti **Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden** **Jeopolitik Çatışmaya** Emre Erşen

ilişkilerinde yeniden gergin bir döneme girilmesine neden olmuştur.

Irak krizi dışında Rusya ile ABD arasında ilişkilerin gerilmesine neden olan bir başka gelişme ise 2003-2005 döneminde sırasıyla Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da ardı ardına meydana gelen renkli devrimlerdir. Bu üç ülkede halk gösterileri sonrasında yaşanan iktidar değişiklikleri, özellikle Gürcistan ve Ukrayna'da işbaşına gelen yeni hükümetlerin Batı yanlısı tutumları nedeniyle Rusya tarafından hoş karşılanmamıştır. Daha da önemlisi, bazıları doğrudan ABD yönetimine bağlı kuruluşların ve Amerikan sivil toplum örgütlerinin bu gösterilerin hız kazanmasında ciddi bir rol oynadıklarının anlaşılmasıdır (Herd, 2005 3-18). Washington'un Rus liderler tarafından "yakın çevre" olarak adlandırılan bu bölgede Rusya'nın kendi siyasi rejimine tehdit yaratabilecek bu tür hamlelere başvurması Putin yönetimini oldukça rahatsız etmiştir. Moskova ayrıca ABD'nin Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne füze kalkanı kurma girişimlerine de karşı çıkmış ve Bush yönetimi tarafından uluslararası siyasette izole edilmeye çalışılan Suriye ve İran gibi ülkelerle yeni ilişkiler tesis etmeye devam etmiştir.

Putin'in Ekim 2007'de Münih'te düzenlenen 43. Güvenlik Konferansı'nda açıkça ABD'yi suçlayarak Washington'un tek taraflı politikalarının dünya güvenliğini tehdit ettiğini iddia etmesini de bu gelişmeler kapsamında değerlendirmek gerekir.³ Nitekim bu konuşmanın üzerinden henüz bir sene geçmeden Rusya Ağustos 2008'de Gürcistan'ın Güney Osetya'yı yeniden kontrol altına almak için başlattığı askeri harekate yanıt olarak

³ Konuşmanın İngilizce tam metni için bkz. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden Jeopolitik Çatışmaya

Emre Erşen

Kafkasya'ya girmiştir. Rus güçleri beş gün süren yoğun çatışmalar sonucunda sadece Gürcistan ordusunu yenilgiye uğratmakla kalmamış, Moskova aynı zamanda Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını da tanıma kararı almıştır. Bu kararda Batı ülkelerinin daha önce Rusya'nın tepkilerine rağmen Kosova'nın bağımsızlığını tanımış olmalarının yanı sıra Nisan 2008'de düzenlenen NATO Bükreş Zirvesi'nde ABD'nin Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliğini gündeme getirmiş olmasının da önemli bir payı bulunduğu söylenebilir.

Medvedev ve Sıfırlama Politikası

Rusya-ABD ilişkilerinde yeni bir krize yol açan Gürcistan savaşının Mart 2008'de devlet başkanı seçilen Dimitri Medvedev'in talimatıyla başladığına dikkat çekmek gerekir. Ancak göreve geldiğinde dış politikada Putin'e göre daha liberal ve Batı ile daha uzlaşmacı bir çizgi izleyeceği iddia edilen Medvedev'in Gürcistan savaşıyla birlikte Rus dış politikasında ciddi bir değişime yol açmayacağı anlaşılmıştır. Bu durumun önemli bir nedeni de Medvedev'in devlet başkanlığını üstlendiği dört yıllık dönemde Putin'in de başbakan olarak yönetimde görev almaya ve Rus dış politikasıyla ilgili önemli kararları etkilemeye devam etmesidir. Nitekim çoğu araştırmacı da 2008-2012 döneminde Rusya'da stratejik kararların Putin ve Medvedev tarafından ortaklaşa alındığına dikkat çekmektedir.⁴

⁴ Örneğin bkz. J. L. Black, *The Russian Presidency of Dmitry Medvedev, 2008-2012: The Next Step Forward or Merely a Time Out?* (London: Routledge, 2014).

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden Jeopolitik Çatışmaya

Emre Erşen

“

2008 yılı Küresel ekonomik krizi bir taraftan Rusya-ABD ilişkilerinde geçici bir “balayı” döneminin ortaya çıkmasına yol açarken, diğer taraftan da Rusya'nın dünya siyasetinde “yükselen güçler” olarak adlandırılan ülkelerle daha yoğun işbirli ğine girmesine vesile olmuştur.

”

Öte yandan Medvedev döneminde Rusya-ABD ilişkilerini şekillendiren iki önemli gelişme meydana gelmiştir. Bu gelişmelerden ilki, Kasım 2008'de yapılan başkanlık seçimleriyle ABD'de Barack Obama döneminin başlamasıdır. Bush yönetiminin tek taraflı ve dayatmacı dış politikasının ABD'nin uluslararası itibarına zarar verdiğini iddia eden Obama, bu nedenle diğer ülkelerle ve uluslararası kurumlarla iş birliğine daha açık bir dış politika çizgisini savunmuştur (Kazemzadeh, 2010 194-195). Bu çizginin bir yansıması da Obama yönetiminin Rusya'yla ilişkilerde yaşanan sorunları geride bırakmak için gündeme getirdiği “sınırlama” politikasıdır. Nitekim bu politika sayesinde Gürcistan krizi ve füze kalkanı gibi konularda devam eden ciddi görüş ayrılıklarına rağmen Rusya ve ABD arasında yeni bir diyalogun başlaması mümkün olmuştur (Blank, 2010 333-367).

ABD'nin ikili düzeyde yaşanan sorunları sınırlama çağrısına Rusya'nın olumlu yaklaşmasının esas nedeninin ise bu dönemde dünya siyasetine damga vuran küresel ekonomik krizin yıkıcı etkilerini hafifletmek olduğu söylenebilir. Kriz nedeniyle 2009'da %8'e yakın bir küçülme yaşayan Rus ekonomisini düzlüğe çıkarmak için Batı ile ilişkilerde belli bir yumuşamaya ihtiyaç duyan Putin-Medvedev ikilisi bu amaçla ABD ile stratejik silahların azaltılmasını amaçlayan “Yeni START” anlaşmasını imzalamış, buna karşılık olarak Obama yönetimi de Rusya'nın uzun zamandır üye olmaya çalıştığı Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmasının yolunu açmıştır.

Küresel ekonomik kriz bir taraftan Rusya-ABD ilişkilerinde geçici bir “balayı” döneminin ortaya çıkmasına yol açarken, diğer taraftan da Rusya'nın dünya siyasetinde “yükselen güçler” olarak adlandırılan ülkelerle daha yoğun iş birliğine girmesine vesile

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden Jeopolitik Çatışmaya Emre Erşen

olmuştur. Özellikle Haziran 2009'da Yekaterinburg'da eş zamanlı olarak Rusya'nın ev sahipliğinde düzenlenen BRIC ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) zirveleri, Moskova'nın küresel ekonomik kriz sonrasında şekillenmeye başlayan uluslararası düzende kendisi için nasıl bir rol arayışında olduğunun ipuçlarını vermektedir.⁵ Rusya aynı zamanda 2008'den sonra uluslararası ekonomik konuların müzakere edilmesi için kendisinin de üye olduğu G-8 grubu yerine çok daha kapsayıcı bir platform olan G-20'nin öne çıkmasına destek vermiş ve uluslararası konularda Çin, Hindistan ve Brezilya gibi yükselen güçlerle ortak hareket etmeye özen göstermiştir.

Putin'in Üçüncü Dönemi: ABD ile Gerginliğin Nedenleri

Rusya'nın BRICS, ŞİÖ ve G-20 gibi platformlarda daha aktif bir rol oynamaya çalışması aslında Rus liderlerin 1990'ların ortalarından itibaren gündemde tuttukları çok kutuplu dünya düzeni söylemiyle de uyumludur (Smith, 20013 36-51). Özellikle Putin'in 2012'de Rusya'da yapılan seçimleri kazanarak altı yıl için bir kez daha devlet başkanlığı görevine gelmesinden sonra bu söylem Rus dış politikasında daha da öne çıkmıştır. Putin'in resmi olarak üçüncü, fiili olarak ise dördüncü dönemi olarak tanımlanabilecek olan 2012-2018 döneminde ise Rusya-ABD ilişkileri birkaç nedenden ötürü hızla gerginleşmiştir.

Moskova ile Washington arasında sorun yaratan en önemli konu, Rusya'da sırasıyla 2011 ve 2012'de yapılan parlamento ve başkanlık seçimlerinde yolsuzluk yapıldığına yönelik iddialar nedeniyle binlerce kişinin farklı şehirlerde düzenlenen Putin karşıtı gösterilere katılması ve ABD

⁵ Medvedev'in ortak zirvede yaptığı konuşmanın Rusça metni için bkz. <http://news.kremlin.ru/transcripts/4474>.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden Jeopolitik Çatışmaya

Emre Erşen

yönetiminin de bu gösterilere açıkça destek vermesidir. Özellikle dönemin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un gösteriler konusundaki demeçlerine tepki gösteren Moskova, ABD'nin daha önce diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinde olduğu gibi Rusya'da da bir rejim değişikliği görmeyi amaçladığı kanısına kapılmıştır (Gutterman ve Bryanski, 2011).

Aralık 2012'de bazı üst düzey Rus devlet görevlilerinin de karıştığı yolsuzlukları araştırması nedeniyle Moskova'da bir hapisanede tutulan Sergey Magnitskiy'in şüpheli şartlarda gerçekleşen ölümü nedeniyle Obama yönetiminin Rusya'ya karşı belli yaptırımları içeren "Magnitskiy Yasası"nı onaylaması da bu kaniya güç kazandırmıştır. Putin'in misilleme olarak ABD'ye karşı bir dizi yaptırım kararını devreye sokmasının ardından Amerikan güvenlik birimlerinin gizli izleme programlarını ifşa eden eski istihbarat görevlisi Edward Snowden'a geçici sığınma hakkı tanınması ise Obama'nın Rusya'ya yapmayı planladığı resmi ziyareti iptal etmesine neden olmuştur.

Rusya-ABD ilişkilerinin yeniden gerginleşmesinin arka planında ise 2011'den itibaren hız kazanan Arap ayaklanmaları ve Obama tarafından NATO bünyesine alınarak yeniden gündeme getirilen füze kalkanı gibi gelişmeler bulunmaktadır. Rusya özellikle ABD liderliğindeki uluslararası koalisyonun daha sonradan komutası NATO'ya devredilecek olan bir insani müdahale ile Libya'da Kaddafi rejimini devirmesine tepki göstermiş, hatta Putin bu operasyonu adeta yeni bir Haçlı seferine benzetmiştir.⁶ Ayaklanmalar Suriye'ye sıçradıktan sonra ise Rusya yeni bir Libya senaryosunu önlemek amacıyla Batı'nın desteklediği muhalif güçlere karşı İran'la beraber Beşşar Esad

⁶ Putin'in konuşmasının detayları için bkz.
<https://www.pravda.ru/news/world/21-03-2011/1070915-putin-0>.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden Jeopolitik Çatışmaya

Emre Erşen

rejiminin arkasında durmuştur. Moskova'nın Eylül 2015'te Esad'ın devrilmesini önlemek için Suriye'ye doğrudan askeri müdahalede bulunmasını da bu bağlamda ele almak gerekir (Erşen, 2009 74-80).

Bu dönemde Rusya-ABD restleşmesinin bir başka önemli sahası ise Ukrayna olmuştur. Rusya tarafından desteklenen Viktor Yanukoviç hükümetine karşı başlayan Euromaidan gösterilerini Batı'nın Rus nüfuz alanına açık bir müdahalesi olarak okuyan Putin yönetimi, Yanukoviç'in devrilmesi ve Batı yanlısı bir yönetimin Ukrayna'da işbaşına gelmesini takiben Kırım'ı ilhak etmiş ve Donbas bölgesindeki Rus yanlısı ayrılıkçılara destek vermiştir. ABD ve AB'nin bu gelişmelere tepki olarak Rusya'ya karşı başlattıkları ekonomik yaptırımlar ise Moskova ve Washington arasındaki iplerin neredeyse tamamen kopmasına neden olmuştur.

Rusya'nın 2016 yılında ABD'de yapılan başkanlık seçimlerinde Hillary Clinton'a karşı yarışan Donald Trump'a destek vermesini bu gelişmeler ışığında değerlendirmek gerekir. Clinton'ın Rusya'ya karşı eleştirel tavrına rağmen Trump'ın Putin'le diyaloga açık bir lider imajı çizmesi, Moskova'nın ABD seçimlerinde Trump'tan yana bir tavır almasına vesile olmuştur. Ancak Kremlin'le bağlantılı oldukları anlaşılan bilgisayar korsanlarının Clinton'un kişisel e-postalarını ifşa ederek seçimlere dolaylı olarak müdahale etmeleri ABD iç kamuoyunda Trump yönetimini Rusya ile ilgili konularda oldukça zor duruma düşürmüştü, hatta bizzat Kongre tarafından bu konuyu araştıran

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden Jeopolitik Çatışmaya Emre Erşen

komisyonlar kurulmuştur. Ayrıca Trump'ın Rusya ile iş bağlantıları da sık sık gündeme getirilmiştir.⁷

İç politikada yaşadığı bu sorunlar Trump'ın Rusya konusunda Obama'dan farklı bir politika izlemesini zorlaştırmıştır. Nitekim Trump döneminde Suriye ve Ukrayna gibi önemli bölgesel konularda Moskova ve Washington arasındaki derin görüş ayrılıkları devam ederken, Rusya'yı İran ve Kuzey Kore gibi ülkelerle aynı kefeye koyarak yaptırım uygulanmasını öngören "Amerika'nın Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Yasası" (CAATSA) Ağustos 2017'de bizzat Trump tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir.⁸ Trump ayrıca Soğuk Savaş'tan beri Rusya ile ABD arasındaki stratejik ilişkilerin çerçevesini belirleyen Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması (INF) ve Açık Semalar Anlaşması gibi önemli anlaşmalardan da çekilmeye karar vermiştir. Kısacası Moskova'nın beklentilerinin aksine Trump döneminde Rusya-ABD ilişkilerinde olumlu bir hava ortaya çıkmamış ve hatta ilişkiler daha da kötüleşmeye devam etmiştir.

Sonuç

Putin döneminde Rusya-ABD ilişkilerinde öne çıkan iş birliği ve çatışma dinamikleriyle ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse özellikle 2000-2003 arasında iki ülke arasında uluslararası teröre karşı belli bir dayanışmadan bahsetmek mümkündür. Ancak bu iş birliğini zaman içinde diğer alanlara taşımak mümkün olmamış ve eski Sovyet coğrafyası, Balkanlar

⁷ Örneğin bkz. Jeff Nesbit, "Donald Trump's Many, Many, Many, Many Ties to Russia," *Time*, 02.08.2016, <https://time.com/4433880/donald-trump-ties-to-russia/>.

⁸ Yasanın tam metni için bkz. <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/countering-americas-adversaries-through-sanctions-act>.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Putin Döneminde Rusya-ABD İlişkileri: Teröre Karşı İş Birliğinden Jeopolitik Çatışmaya

Emre Erşen

ve Ortadoğu gibi bölgeler söz konusu olduğunda jeopolitik çatışma dinamikleri daha ağır basmıştır. Öte yandan ABD'nin özellikle Bush döneminde öne çıkan tek taraflı dış politika uygulamaları da Moskova'nın Washington'a şüpheyle yaklaşmasına neden olmuştur. Her ne kadar 2008'de patlak veren Gürcistan kriziyle iki ülke arasında daha da belirgin hale gelen jeopolitik rekabetin açık bir çatışmaya dönüşmesi sınırlama politikası sayesinde bir ölçüde engellenmişse de 2012'den sonra Ukrayna, Suriye ve Libya gibi yeni kriz alanlarının ortaya çıkmasıyla beraber Rusya ve ABD arasında çatışma dinamikleri hızla öne çıkmıştır.

Rusya-ABD ilişkilerindeki gerginliğin 2020'de ABD başkanı seçilen Joe Biden döneminde de giderilmesi pek mümkün görünmemektedir. Aslında Biden daha önce Obama'nın başkan yardımcılığını yapmış olmasının yanı sıra Rusya'yı da oldukça yakından tanıyan bir siyasetçidir. Ancak kendisinin Putin yönetimine karşı oldukça eleştirel bir tutuma sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca halihazırda iki ülkenin Afganistan'daki son durum veya START anlaşmasının uzatılması gibi tali meseleler dışında birbirleriyle diyalog kurabilecekleri alanların sayısının yıllar içinde oldukça azaldığı görülmektedir. Daha da önemlisi, ABD'nin 2014'ten itibaren Rusya'ya karşı kapsamını genişleterek uyguladığı yaptırımlar ikili ilişkilerde yeni bir başlangıç yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle önümüzdeki yıllarda da Rusya-ABD ilişkilerinde çatışma dinamiklerinin iş birliği dinamiklerine göre daha ön planda yer almaya devam edeceğini söylemek mümkündür.

Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: Çin-Rusya İlişkilerinin Dönüşümü

Hüseyin Korkmaz*

“

Tarihsel husumetleri ve sürtüşme konularını bir kenara bırakan Çin ve Rusya, ABD merkezli sistemik alana meydan okuyarak karşı-hegemonya inşa edebilecekleri bir zemini yoklamaktadır.

”

Uluslararası sistem bir süredir akışkan bir jeopolitik çerçevesinde dönüşüme uğramaktadır. Çok kutuplu bir yapıya dönüşme eğilimi içerisinde olan süreç, ABD öncülüğünde kurulan Batı merkezli liberal düzene alternatif bir 'sistemik alan' arayışı içerisindedir. Bu bağlamda Çin'in ABD ile rekabetinden kaynaklanan 'müttefik' arayışı Rusya ile yakınlaşmasını sağlamıştır.

Bu yakınlaşma stratejik bir ortaklık temelinde gelişmeye başlamıştır ve bölgesel endişelerden azade bir küresel ortaklığa yönelme durumu söz konusudur. Tarihsel husumetleri ve sürtüşme konularını bir kenara bırakan iki güç, ABD merkezli sistemik alana meydan okuyarak karşı-hegemonya inşa edebilecekleri bir zemini yoklamaktadır.

Bu çalışmada son dönemde sıklıkla gündeme gelen Çin-Rusya ilişkilerini hegemonya ve karşı hegemonya boyutu ile ele almaya çalışacağım. İki ülkenin özellikle Çin Devlet Başkanı Şi Cinping ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin dönemlerinde gelişen ilişkilerin tutarlı bir stratejik ortaklık mı yoksa çok kutuplu bir düzene geçiş sırasında ortaya çıkan gerekli ama kırılğan bir temerküz olup olmadığını yanıtlamaya ve söz konusu yakınlaşmanın sınırlarını tartışmaya çalışacağım.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: Çin-Rusya İlişkilerinin Dönüşümü Hüseyin Korkmaz

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber ortaya çıkan tek kutuplu an (Krauthammer, 1990) ABD öncülüğünde inşa edilen küresel liberal düzenin zafer kazandığı yanılığını doğurmuştur. Çin'in bu dönemde ortaya koyduğu ekonomik sıçrama dengeleri değiştirmiş ve ekonomik ağırlığın Asya'ya kaymasını sağlamıştır. Bu değişim Rusya'nın da sistem içerisindeki önceliklerini yeniden değerlendirmesini tetiklemiştir.

Bir zamanlar derin problemleri olan Pekin ve Moskova, birçok iş birliği alanının yanı sıra askeri meseleler, siber güvenlik, yüksek teknoloji ve uzayda ortak hareket etmektedir (Kofman, 2020). ABD tarafında ise Henry Kissinger'ın bir zamanlar deneyip başarılı olduğu gibi Çin ve Rusya arasına bir 'kama' sokulması ve iki gücün birbirinden uzaklaştırılması tartışılmaktadır (Bugajski, 2019).

Bu karmaşık ilişki modelini anlamak için öncelikle hegemonya ve karşı hegemonya kavramlarına değinmek ve ardından Çin-Rusya ilişkilerini bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir.

Akışkan Jeopolitikte Hegemonya ve Karşı Hegemonya

Olguları anlamak için tarihsel bir okuma yapmak her zaman yeterli olmayacaktır. Bununla beraber söz konusu olguların ötesine geçerek ne ölçüde göreceli olduklarını (Horkheimer, 1988) tespit etmek bilimsel ve bütünsel anlam arayışının önemli bir parçasıdır. Hegemonya kavramına da bu şekilde olgusal bir düzeyde yaklaşmak elzemdir. Hegemonya kavramının tarihsel serüveni katmanlaşarak birikmektedir.

Modern öncesi dönemde genellikle devlete içkin bir kavram olan hegemonya, küreselleşme ile birlikte katmanlaşarak devletler üstü bir ölçekte ifade edilen küresel hegemonya

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: Çin-Rusya İlişkilerinin Dönüşümü Hüseyin Korkmaz

hususunu ifade etmek için kullanılmıştır. Kavram başlarda püriten bir baskıyı ifade ederken zamanla karşı tarafın rızasını da kavrama eklemleyen daha kapsamlı ve geniş bir ifade biçimine dönüşmüştür.

İtalyan düşünür Antonio Gramsci, hegemonya kavramını açıklarken daha çok gücün yanında sıralanan diğer unsurlara odaklanmıştır (Gramsci, 2013, 10-11). Ona göre hegemonya kavramının açıklanmasında eksik olan meşruiyet meselesidir. Gramsci, devlet ve toplumun ortaklaşa bir rıza birliği inşa ettiğini savunmaktadır (Cox, 1997, 234). Devlet, toplumsal yapı üzerinde kuracağı otoriteyi bir bakıma yönetilenlerden izin alarak inşa etmekte ve karşı tarafın rızası koşulu ile gücün unsurlarını tekeline toplamaktadır.

Hegemonya bir devletin öncülüğünde inşa edilebileceği gibi küresel ölçekte inşa edilen ve gücü elinde bulunduran süper-güçlerin sistemi domine ettiği özel bir durumu da ifade edebilir. Keohane de küresel hegemonya kavramını tanımlarken benzer bir düşünce ortaya koymuştur. Keohane'e göre küresel hegemonya bir devletin uluslararası sistemi kontrol edebilecek kadar güçlü ve istekli olma durumudur (Keohane, 1984,34).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan uluslararası sistemin ABD öncülüğünde uzun süre domine edildiğini ve Soğuk Savaş'a rağmen söz konusu gücün belirleyici bir pozisyonda kaldığı söylenebilir. Dolayısı ile küresel hegemonya için diğer devletlerin rızasına dayanan ve materyal-fikri-kurumsal kapasitesi yeterli oranda birikince gücün liderlik yaptığı durum tanımı yapılabilir.

Devletlerin ulusal ve uluslararası ölçekte kullandıkları güç, hegemonya inşa edilmesine neden olmakla birlikte bu gücün

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: Çin-Rusya İlişkilerinin Dönüşümü Hüseyin Korkmaz

aşırı ve sorumsuz bir şekilde kullanılması bir karşı hegemonya (counter-hegemony) alanı oluşmasına neden olmaktadır (Eralp, 2010,174). Genellikle Soğuk Savaş dönemlerinde rastlanan bu tarihsel duruma bölgesel ölçekte gerçekleşen hegemonik yapılarda da rastlanabilir.

Çin ve Rusya ilişkileri de böyle bir karşı hegemonya alanında ortaklığa yönelen bir eğilim içerisindedir. Geçmişten bugüne dönüşen bu süreçte çeşitli aşamalardan geçen söz konusu ilişkiler mevcut uluslararası sistem içerisinde belirgin bir ağırlık sahibi olan ABD karşıtlığında giderek olgunlaşmaktadır. Çin ve Rusya, ABD'nin stratejik belgelerinde "revizyonist güçler" olarak tanımlanmakta (NSS, 2017) ve yerleşik düzene muhalefet eden bölgesel güçler olarak betimlenmektedir.

Karşı Hegemonya ve Akışkan Müttefikler

Çin ve Rusya ilişkilerinin tarihi genellikle sınır sorunlarından kaynaklanan problemler ile belirlenmiştir. Bununla beraber Çin'in 1949 yılında kurulmasının ardından SSCB'ye duyulan hayranlık zamanla yerini derin bir kuşkuya bırakmıştır. SSCB lideri Stalin'in ölmesinin ardından Mao ve Kruşçev'in yıldızı hiçbir zaman barışmamış (Baum, 2021) ve Kruşçev'in Stalin karşıtı politikaları Mao'yu rahatsız etmiştir.

Uzun yıllar sürüncemede kalan ilişkiler 1970'li yıllarda ABD ve Çin'in yakınlaşması sonrasında daha da gergin bir hal almıştır. Yine bu dönemde yaşanan sınır çatışmaları iki ülke arasındaki ilişkileri bölgesel rekabet düzeyinde tahkim etmiştir (Robinson, 2014). Soğuk savaşın sona ermesinin ardından ortaya çıkan tek kutuplu an, büyük güç rekabetini karmaşık bir hale sokarken Rusya ve Çin'in bu dönemde dengeleme amacıyla yeni arayışlar içerisine girdikleri görülmüştür.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: Çin-Rusya İlişkilerinin Dönüşümü

Hüseyin Korkmaz

“

ABD yönetiminde Başkan Donald Trump dönemi ile başlayan öteleyici diplomatik yaklaşım Çin ve Rusya'nın beliren karşı hegemonya alanında, ortaklığa doğru dönüşen bir akıma kapılmalarına neden olmuştur.

”

İki ülke 1996 yılında ilişkilerini stratejik ortaklık seviyesine çıkarmıştır (Shtraks, 2015). Rusya'da Vladimir Putin ve Çin'de Şi Cinping'in göreve gelmesi ile beraber söz konusu ilişkiler giderek derinleşmiş ve bahse konu liderlerin tanımı ile eşi görülmemiş (TASS, 2020) bir seviyeye çıkmıştır. Şanghay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ), BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ve Asya Altyapı Yatırım Bankası gibi kurumsal çabaların öne çıktığı bu dönemde iki gücün yoğunluklu adı konulmamış bir ortaklığa doğru eğilim gösterdikleri görülmüştür.

2019'dan bu yana, iki ülke yeni bir dönem için kapsamlı stratejik koordinasyon ortaklığı kurduklarını ilan etmiştir (Legarda, 2021). Çin Devlet Başkanı Şi Cinping ile Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin son beş yılda (25) zirvede bir araya gelmiştir (AP, 2018). Söz konusu rakam bu seviyedeki liderler için önemli oranda yüksek bir seviyeye işaret etmektedir. Yine 2018 yılında Çin ve Rusya arasında yapılan Vostok-2018 isimli ve (300) bin askerin katılım gösterdiği tatbikat ilişkilerin geldiği seviyeyi göstermektedir.

Öte yandan Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ile Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği arasında bir uyum arayışı söz konusudur. Dolayısı ile Orta Asya'nın kontrolü konusunda iki ülke arasında hem rekabet hem de fırsat alanları belirmiştir. Bununla birlikte söz konusu güçlerin ikili ticaret hacminin (100) milyar doları geçtiği (Xinhua, 2019) ifade edilmektedir.

Çin ve Rusya arasında askeri alanda gelişen ilişkiler ve başta Rusya lideri Putin olmak üzere “askeri bir ittifakın mümkün olabileceği” (AP, 2020) minvalinde verilen demeçler söz konusu ilişki modelinin giderek boyutlandığını ve geliştiğini göstermektedir. ABD yönetiminde Başkan Donald Trump dönemi ile başlayan öteleyici diplomatik yaklaşım Çin ve Rusya'nın

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: Çin-Rusya İlişkilerinin Dönüşümü

Hüseyin Korkmaz

beliren karşı hegemonya alanında, ortaklığa doğru dönüşen bir akıma kapılmalarına neden olmuştur.

İki ülke arasında mevcut olan ilişki modeli tam olarak bir ittifak yapısı niteliği göstermediği için bir akışkanlık ortaya koymaktadır. Bu akışkanlık söz konusu müttefik adaylarının daha esnek davranmasını tetiklemekte ve geniş bir hareket alanı kazanmalarını sağlamaktadır. Aynı zamanda var olan sistemik jeopolitik içerisinde son derece makul bir seçeneğe de işaret etmektedir. Bu kapsamda iki güç bahse konu jeopolitikten maksimum oranda faydalanmaktadır.

Çin ve Rusya, ABD karşıtlığı üzerinden gelişen bu karşı hegemonya alanında adı konulmamış akışkan bir ittifak modeline yönelirken diğer yandan öne çıkan bazı husumetlerin saklı kaldığı görülmektedir. Örneğin Afganistan'da Taliban'ın iktidara gelmesinin ardından yaşanan güvenlik krizinde iki ülke benzer düşünceleri paylaşırken özellikle Hindistan'ın rolü konusunda ayrışmaktadır (Wishnick, 2021). Moskova, Yeni Delhi'yi uzun süreli bir ortak ve Rus savunma teçhizatı için kilit bir pazar olarak değerlendirirken Çin ise sınır sorunları ve Pakistan'ın konumu nedeniyle Hindistan'la şiddetli sorunlar yaşamaktadır.

Bununla birlikte buna benzer sorunların tarihsel birçok ittifakın yapısında ortaya çıktığı görülmektedir. Burada dikkatle altı çizilmesi gereken husus Çin ve Rusya'nın uluslararası sistemin ortaya çıkardığı bu yeni ve belirsiz koşullar üzerinden yan yana geldiklerini ve akışkan bir ittifak modeline yönelmeleridir. Günümüzde artık ülkeler yeni jeopolitik gerçekliğe ayak uydurmaları gereken karmaşık ve çok boyutlu bir ilişki modeli geliştirmek zorundadır.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: Çin-Rusya İlişkilerinin Dönüşümü

Hüseyin Korkmaz

“

Çin ve Rusya'nın gelişen ve dönüşen ilişkileri giderek daha fazla alan kaplarken İran, Pakistan vb. ülkelerin de bu saflara yaklaşması ve hatta dahil olması ile beraber soğuk savaş benzeri bir sistemik görünüm ortaya çıkmıştır.

”

Sonuç

Çin ve Rusya ilişkileri ABD karşıtı üzerinden geliştirdikleri muğlak ancak pratikleri netleşen bir ortaklığa doğru dönüşüm sürecindedir. Bu dönüşüm sürecinde ortaklaşan alanların sayısı fazla olmakla birlikte bölgesel rekabetten kaynaklanan bazı durumlar da öne çıkabilmektedir. Uluslararası sistemin içerisinde bulunduğu kaotik durum ve çok kutupluluğa doğru gelişen yeni konjonktürde söz konusu ülkeler rekabet hususunu göreceli bir çerçevede rafa kaldırmış görünmektedir.

Rusya'nın kendi içsel ve ideolojik momentumu ve ABD'nin kötü yönetilen stratejileri nedeniyle Çin ve Rusya stratejik bir ortaklık aksına doğru hareketlenmiştir. ABD de söz konusu ülkelerin kendi gücüne, etkisine ve çıkarına meydan okuduğu yönünde bir algıya sahiptir. Bu algısını yayınlanan tüm stratejik güvenlik belgelerinde görmek mümkündür. Bununla beraber Çin ve Rusya'nın özellikle askeri alanda gösterdikleri çabalar ve ortaklaşan ilişkiler ABD yönetimini daha acilci bir pozisyona sürüklemektedir.

Çin ve Rusya'nın gelişen ve dönüşen ilişkileri giderek daha fazla alan kaplarken İran, Pakistan vb. ülkelerin de bu saflara yaklaşması ve hatta dahil olması ile beraber soğuk savaş benzeri bir sistemik görünüm ortaya çıkmıştır. ABD'nin Çin'i çevreleyici yaklaşımı ve Karadeniz'de Ukrayna üzerinden Rusya'yı sıkıştıran tavrı Çin ve Rusya'nın uzun süre daha birbirlerine yakın bir pozisyonda ve hatta ortaklığa yakın bir durum içerisinde kalacaklarına işaret etmektedir.

**Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti
Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: Çin-Rusya İlişkilerinin Dönüşümü**
Hüseyin Korkmaz

Kaynaklar

AP.2018. "China's Xi plans to meet Putin on visit to Russian port city".
<https://apnews.com/article/04a5b3a6fb4e432dbdc3ff6c09a6ed62>

AP. 2020. "Putin: Russia-China military alliance can't be ruled out". Associated Press. Retrieved from
<https://apnews.com/article/beijingmoscow-foreign-policy-russia-vladimir-putin-1d4b112d2fe8cb66192c5225f4d614c4>

Baum, Richard. 2021. "Downfall of Relations Between Mao and Khrushchev".
<https://www.thegreatcoursesdaily.com/downfall-of-relations-between-mao-and-khrushchev/>

Bugajski, Janusz. 2019. "The US can play China against Russia" <https://thehill.com/opinion/international/460535-the-us-can-play-china-against-russia>

Cox, Robert. 1997. "The New Realism Perspectives on Multilateralism and World Order". New York: United Nations University Press.

Eralp, Atilla. 2010. "Devlet ve Ötesi". İstanbul: İletişim Yayınları.

Gramsci, Antonio. 2013. "Modern Hükümdar". İstanbul: Arya Yayıncılık.

Horkheimer, Max. 1988. "Akıl Tutulması". (Çev. Orhan Koçak). İstanbul: Metis Yayınları.

Keohane, Robert. 1984. "After Hegemony Cooperation and Discord in the World Political Economy". Princeton: Princeton University Press.

**Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti
Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: Çin-Rusya İlişkilerinin Dönüşümü**
Hüseyin Korkmaz

Kofman, Michael. 2020. "The Emperors League: Understanding Sino-Russian Defense Cooperation". <https://warontherocks.com/2020/08/the-emperors-league-understanding-sino-russian-defense-cooperation/>

Krauthammer, Charles. 1990-91. "The Unipolar Moment". Foreign Affairs. 70.1.

Legarda, Helena. 2021. "From marriage of convenience to strategic partnership: China-Russia relations and the fight for global influence". <https://merics.org/en/short-analysis/marriage-convenience-strategic-partnership-china-russia-relations-and-fight-global>

NSS. 2017. "National Security Strategy-2017". <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>

Robinson, Thomas W. 2014. "The Sino-Soviet Border Dispute: Background, Development, and the March 1969 Clashes". American Political Science Review , Volume 66 , Issue 4 , December 1972 , pp. 1175 – 1202. DOI: <https://doi.org/10.2307/1957173>

Shtraks, Gregory.2015. "Sino-Russian Relations and the Lessons of 1996".<https://thediplomat.com/2015/04/sino-russian-relations-and-the-lessons-of-1996/>

TASS. 2020. "Russia-China relations reach unprecedented heights. Putin says". TASS. <https://tass.com/politics/1181653>

Xinhua. 2019. "China-Russia trade volume tops 100 bln USD". http://www.xinhuanet.com/english/2019-01/10/c_137734116.htm

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel G Rekabeti
Stratejik Ortaklık ve Karşı Hegemonya: in-Rusya İlişkilerinin Dnřm
Hüseyin Korkmaz

Wishnick, Elizabeth. 2021. "Prospects For Sino-Russian
Coordination In Afghanistan".
[https://warontherocks.com/2021/11/prospects-for-sino-russian-
coordination-in-afghanistan](https://warontherocks.com/2021/11/prospects-for-sino-russian-coordination-in-afghanistan)

Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk*

Dünyanın en kuzeyinde yer alan Arktik Okyanusu modern zamanların en önemli cazibe merkezlerinden olmaya aday olan bir bölgedir. Bölgeye yönelik olarak geliştirilen politikalar hem komşu ülkeler tarafından hem de küresel güçler tarafından inşa edildikleri gibi bu politikaların sonuçları da tüm dünyayı etkileme ihtimaline sahiptir. Bölgenin giderek artan küresel önemi dikkate alındığında Arktik'e dair yürütülen politikaların anlaşılmasının ne kadar mühim hale geldiği de anlaşılmaktadır.

Türkiye'de Kuzey Buz Denizi olarak da ifade edilen Arktik Okyanusu'na yönelik olarak geliştirilen siyasetin en önemli öğelerinden bir tanesi olan Rusya Federasyonu, her geçen gün yeni bir enstrümanla ülkesinin bölgeye dair politikalarını hayata geçirmeye çabalamakta ve arzu ettiği Arktik görüntüsüne ulaşmaya çalışmaktadır. Rusya'nın Arktik bölgesiyle ilgili olarak yaptığı çalışmaların temelindeki yaklaşım anlaşılmadığı müddetçe Arktik konusundaki eylemlerinin de kavranabilmesi zor olacaktır. Bu çalışma, Rusya Federasyonu'nun geçmişten günümüze kadar olan süreç boyunca Arktik bölgesine dair algılarını ve arzularını kendi politikalarıyla birlikte ortaya koyarak Arktik'teki hâkim gücün bölgeye ilişkin daimî devlet politikasını ve bunların sebeplerini açıklamayı hedeflemektedir.

Rusya'nın Arktik bölgesine yönelik olarak geliştirdiği pek çok söylem ve kullandığı pek çok enstrüman temel politikaları

* Saint Petersburg Devlet Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Fakültesi.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

“

Rusya'nın Arktik'e yönelik olan algılarının arkasında yatan temel sebepler Rus İmparatorluğu döneminde ortaya çıkmış ve önemli bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Arktik bölgesine doğu sınırları üzerinden ulaşan Rusya'nın kendine has sebepleri bulunmaktadır.

”

devam ettirmek maksatlı olarak geliştirilmiştir. Bu daimî isteklerin neler olduğunun anlaşılması Rus devlet geleneğinin ve Rusya'nın ihtiyaçlarının anlaşılmasına bağlıdır. Bir süreklilik arz eden politikaların fark edilebilmesi içinse Rusya Federasyonu'nun Arktik bölgesindeki eylemlerinin geri plandaki sebeplerini çözümlenmek gerekmektedir.

Arktik bölgesi zorlu doğa koşulları sebebiyle tarihin çok uzun bir dönemi boyunca hiç kimseye ait olmayan topraklara (terra nullius) ev sahipliği yapmıştır. Bölge her ne kadar 20. yüzyıl öncesinde tam olarak bilinmese de çeşitli sebepler bölgeye dair katlanarak artan ilgiye ve nihayetinde de bölgenin jeopolitik bir çekim merkezi haline gelmesine sebebiyet vermiştir. Bu nedenler arasında artan teknolojik kabiliyetler, küresel ısınma sebebiyle Arktik bölgesindeki kalıcı deniz buzu oranının azalması, yine iklim değişikliğiyle bağlantılı olarak açığa çıkan yeni seyrüsefer rotaları ve tüm bunları kapsayan enerji kaynakları olarak sayılabilirler. Enerji kaynaklarındaki kapsayıcılık bölgenin sahip olduğu kaynakların boyutundan kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmalara göre dünyadaki yer üstüne çıkarılmamış petrol rezervlerinin %13'ü, gaz kaynaklarının ise yaklaşık %30'u Arktik bölgesinin deniz yataklarında bulunmaktadır. (Kenneth J. Bird, Ronald R. Charpentier, Donald L. Gautier, David W. Houseknecht, Timothy R. Klett, Janet K. Pitman, Thomas E. Moore, Christopher J. Schenk, Marilyn E. Tennyson, and Craig J. Wandrey, 2008) Kuzey Kutbu'na, Arktik'e, yönelik ilginin artmasındaki en önemli sebeplerden bir tanesi bahsedilen hidrokarbon kaynaklarıdır. Ancak bölgeyle ilgili olan her devletin bunun ötesinde de politikaları ve eski çalışmaları bulunmaktadır. Bu devletlerden çalışmaya konu olan Rusya Federasyonu'nun bugünkü yaklaşımları tarihi süreçler ele alınmadan anlaşılabilir.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

İmparatorluk Döneminde Arktik

Rusya'nın Arktik'e yönelik olan algılarının arkasında yatan temel sebepler Rus İmparatorluğu döneminde ortaya çıkmış ve önemli bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Arktik bölgesine doğu sınırları üzerinden ulaşan Rusya'nın kendine has sebepleri bulunmaktadır. O dönemde Rusya'yla olan mücadelelerinde başarılar elde eden İsveç ve müttefikleri Rusya'nın kuzeybatı yönlü ilerlemesini durdurmayı başarmıştır. Bu sebeple 16. yüzyılın sonlarına kadar olan süreç boyunca "Tüm Rusya'nın Çarı" Korkunç İvan tarafından başlatılan istilalarla Kazan, Astrahan ve Sibir hanlıklarının işgal edilmesiyle birlikte dönemin Rusya'sı Arktik Okyanusu'na kadar olan tüm bölgeyi doğudan hakimiyeti altına almıştır. Bu bağlamda Rusya açısından son derece kritik bir dönüm noktası ise İngiltere ile geliştirme imkânı bulunan sıcak ilişkilerdir.

İngiltere ile Korkunç İvan döneminde başlayan ilişkilerin Arktik bölgesindeki yansıması deniz ticareti rotalarının öneminin Rusya tarafından fark edilmesi olmuştur. İngiltere ve Rusya ortaklığıyla 1555 yılında kurulmuş olan "Moskova Şirketi" Arktik deniz yollarını kullanarak İngiltere ve Rusya için ticarete aracılık yapmış ve bilimsel faaliyetlerde bulunmuştur. (Büyük Rus Ansiklopedisi Yazarları, 2022)¹

¹ Bu dönemde İngiltere ile iyi ilişkiler Rusya adına önemli hale gelmiştir, aslında Rus bilim insanı Vladimir Wiese tarafından "Bilinmeyen ve şimdiye kadar deniz yoluyla ziyaret edilmeyen ülkeleri, toprakları, adaları, eyaletleri ve mülkleri keşfetmek için tüccarlar-arayıcılar topluluğu" olarak tanımlanan grup sonrasında İngiliz Rus ilişkilerinin en önemli öğelerinden bir tanesi haline gelmiştir.

Büyük Rus Ansiklopedisi Yazarları. (2022, 1 21). Московская компания. Большая российская энциклопедия (elektronik versiyon): https://bigenc.ru/world_history/text/2232895 adresinden alındı

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

Bu farkındalık Rusya için önemlidir. Aynı zamanda siyasi bütünlüğün sağlanmasıyla birlikte ülke içerisindeki topraklarda daha kolay hareket etme imkânı bulan kaşifler öncelikle bölgenin haritalandırılması gibi mühim meseleleri ele almışlar, onlarla birlikte de Tümen şehrinde olduğu gibi yeni şehirler kurulması suretiyle Rus nüfusu bölgelerle yerleşik hale gelmeye başlamıştır. (Britannica Ansiklopedisi Editörleri, 2022)² Rusya için Arktik bölgesinin “anavatanın bir parçası” olarak görülmeye başlanması bu tarihlere denk gelmektedir çünkü bölge üzerinden ticaretin gerçekleşmesi Rusya açısından bölgeyi daha değerli kılmıştır.

Korkunç İvan'dan bir süre sonra, 17. yüzyılın sonuna doğru, çarlığı devralan Petro ise çalışmaların sistemli hale gelmesinde önemli rol oynamıştır. Kamçatka Keşif Gezisi (Büyük Rus Ansiklopedisi Yazarları, 2022) kapsamında önemli çalışmalar yapılması için talimatlar Çar'ın inisiyatifleri bugün dahi Rusya'nın Arktik bölgesine dair geliştirdiği politikalarına etki etmekte ve onları şekillendirmektedir. Petro'nun Rusya hakkında çizmiş olduğu “kuzeyde hâkim ve Asya ile Pasifik'i birbirine bağlayan 'Kuzey Denizi Rotası'nı' elinde tutan ülke” (Nuttall, 2019) ³ portresi günümüzde Rusya'yı anlamaya önemli ölçüde yardımcı olmaktadır. Rusya'nın bugününü şekillendiren bir başka yaklaşımın temellerini yine Petro atmıştır.

Döneminde ülke kaynaklarının beşte birini Arktik bölgesinin araştırılmasına harcayan Rusya'nın Arktik'te petrol kaynaklarına ulaşmasıyla birlikte Petro Astrahan'daki ve

² Tümen şehri Ruslar tarafından Sibiry'a da kurulmuş olan ilk Rus şehridir. Britannica Ansiklopedisi Editörleri. (2022, 01 20). Tyumen. Britannica: <https://www.britannica.com/place/Tyumen-Russia> adresinden alındı

³ Nuttall, K. D. (2019). THE ARCTIC. New York: Oxford University Press, syf – 132

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

Bakü'deki petrolün incelenmek üzere Saint Petersburg'a gönderilmesi talimatını verir. 1724 tarihinde ise "1000 pud⁴ yahut her ne kadar mümkünse petrol gönderilmesi" emriyle birlikte Rusya'nın Arktik bölgesindeki doğal kaynaklara yönelik olan ilgisinin ticari ve teknik temellerini oluşturmuştur. Bu temeller Çar'ın kişisel politikaları veya ona ait isteklerin ötesine geçmişlerdir. Örneğin Petro'nun ölümünden sonra, daha taht kavgaları dahi sonlanmamışken, Kamçatka Keşif Seferi'nin⁵ ertesindeki projeler sürmekle kalmamış çalışmalar uzun yıllar boyunca devam etmiştir çünkü Rus devletinin çıkar sahalarına ve anavatanına Petro döneminde tam anlamıyla entegre edilen Arktik bölgesi tüm yönetimler için değişmez anlayışları da beraberinde getirmiştir.

Geçen yıllar boyunca keşifler eliyle bölgeyi tanıyan ve bölgeye dair en sistematik politikaları izleyen Rusya, üzerinde hükümlanlık sürdüğü bölgeyi uluslararası anlamda tanıtmadan önce kendi hakimiyet bölgesi içerisinde saymış; sonra ise sırasıyla İsveç, Amerika ve İngiltere ile yapılan ikili anlaşmalarla güvence altına almıştır. (Вылегжанин, 2013) 19. yüzyılın ikinci yarısında ise geleneksel hale gelmiş olan Rus politikasına ters bir şekilde Rusya'nın Alaska toprakları Amerika'ya satılarak ABD'nin bir Arktik ülkesi haline gelmesinin önü açıldı. Arktik bölgesi ve hatta tüm dünya için çok önemli etkileri olan bu olay Rusya için de önemli sonuçlar doğurdu. 20. yüzyılın sonlarında bölgeye dair artan küresel ilgiyle birlikte Rusya'nın 1867 yılında yapmış olduğu bu hamle Kremlin'e her zaman kendisini hatırlattı.

⁴ Pud eski Ruslarda bir ağırlık birimidir ve 16.3 kilograma denk gelmektedir
⁵Büyük Kamçatka Seferi veya Büyük Kuzey Seferi olarak isimlendirilen, bir anlamda Rus coğrafi keşifleri olan seferler zinciri Rusya'nın Arktik bölgesine dair sistemli araştırmaları açısından çok önemlidir. Petro'nun denizlere olan ilgisi neticesinde ortaya çıkan bu çalışmalar Rusya için mühim kapılar aralamıştır.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

Çarlık döneminin sonlarına doğru Rusya'nın Arktik bölgesine yönelik ilgisi kaşiflerin, tüccarların ve askeri yetkililerin çalışmaları sayesinde korunmaya devam etti.

Bölgenin askeri ihtiyaçları ve yarattığı askeri imkanlar bir sarmal halinde Rusya'nın günümüzdeki politikalarını şekillendirmeye devam etmektedir. Kuzey Denizi Rotası bu süregelen algıların en çarpıcı örneklerinden bir tanesidir. Kuzey Denizi Rotası'na ilişkin olarak geliştirilen tüm politikalar Kremlin'in Arktik bölgesini savunulabilir, savunma amaçlı olarak kullanılabilir bir bölge haline getirme çabalarıyla anlaşılıp yorumlanabilir. Bununla birlikte yeni politikaları hakkında da öngörülerde bulunulabilir. Tsushima Muharebesi'ni bir travma olarak yaşayan devlet erkanı 1904-1905 sonrasında bölgeye yönelik askeri politikalarına da hız vermek gerektiğini hissetmiştir. Bu hissiyatın bir diğer sebebi de o dönemde ABD ve Kanada'nın bölgeye yönelik açıklamalarının ve eylemlerinin artmasıdır. Önce ABD'nin ilan ettiği "Büyük Arktik Stratejisi" (Norma C. Noonan, 2016) ile beraber Alaska çevresindeki adaların keşfedilip Alaska'ya dahil edilmesi çabası, sonra Kanada'nın bölgede kendisine ait alanı "sektörel prensip" * (Poirier, 1907) ⁶ yoluyla ilan edip keşiflere soyunması Çarlık Rusya'sının Arktik bölgesine yönelik ilgisini arttırmıştır.

Ticaretin ve lojistiğin yeni haritalarından bir tanesi olarak düşünülen Kuzey Denizi Rotası 20. yüzyılın başlarındaki bu olayların beşiğinde büyümüştür. Bahsedilen yıllarda Rusya'ya ait buzkıranların rotayı temizleme ve kuzey kutup noktasına ulaşma

⁶ *Çalışmanın ilerisinde ne olduğu detaylı açıklanacaktır* Poirier, P. (1907, 02 20). Canadian Parliamentary Historical Resources. 01 24, 2022 tarihinde Meclis Kütüphanesi:
https://parl.canadiana.ca/view/oop.debates_SOC1003_01/274?r=0&s=2
adresinden alındı

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

çalışmaları bilimsel olduğu kadar askeri ve ekonomik ihtiyaçları karşılama çabalarını da içermektedir. 1932 yılında Stalin'in sarf ettiği "Arktik ve kuzey bölgelerimiz muazzam bir zenginlik içeriyor. Mümkün olan en kısa sürede bu zenginliği sosyalist ekonomik yapımızın genel kaynaklarına dahil edebilecek bir Sovyet örgütü oluşturmalıyız" (Nuttall, 2019) sözleri Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 2020 yılında imzaladığı ve 2035 yılına kadar Kuzey Kutbu'nun ana önceliklerini belirleyen stratejinin (Kremlin, 2020) ⁷ pek çok noktasına ilham olmuştur. 2020-2035 Arktik stratejisi dokümanı Rusya'nın yeni Arktik altyapısına, hidrokarbon gelişimine, nakliye ve askeri donanımına büyük meblağlarda yatırım yapması gerekliliğinin çizmektedir çünkü Rusya Federasyonu için Arktik bölgesi askeri anlamda güvenli hale getirilmesi ve tam manasıyla ekonomiye entegre edilmesi gereken anavatan topraklarıdır. Elbette tüm tarih boyunca gelişmeler tekdüze seyretmemiştir. Çarlık Rusya'sı yıkıldıktan sonraki dönemde Sovyetler Birliği'nin bölgeye dair kendi tasarrufları ve kendi politikaları da olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin Arktik Bölgesine Yaklaşımı

Çarlık Rusya'sının yıkılmasının akabinde kendi siyasi eliti, doktrini ve ideolojisiyle birlikte Çarlık toprakları üzerinde yepyeni bir rejim kuruldu; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği. SSCB'nin kurumları tamamen yenilenmiş olmasına rağmen geçmişten gelen konular unutulmadı. Bu konulardan bir tanesi Arktik bölgesine yönelik olan ilgiydi. Bu ilgi 15 Nisan 1926 tarihinde SSCB Merkez Yürütme Komitesi Başkanlığı tarafından yayınlanan bir kararnameyle, Rusya açısından, yasal bir zemine

⁷ Kremlin. (2020, 10 26). Kremlin. 12 01, 2022 tarihinde Kremlin: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/f8ZpjhpAaQ0WB1zjywN04OgKil1mAvaM.pdf> adresinden alındı

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

oturtuldu. (TASS yazarları, 2019) Kararname Kuzey Arktik Okyanusu'nda bulunan topraklar ve adaların SSCB'ye ait olduğunu belirtmektedir. Bu karar Sovyet yönetiminin inisiyatifi olarak ortaya çıkmamıştır, Kanada'nın aldığı benzer bir karar neticesinde kendi haklarını koruma ihtiyacı hisseden SSCB, Kanada'nın hamlesini takiben bu kararnameyi duyurmuştur.

1930'lu yıllara gelene kadar Sovyetler yönetimi bölgedeki haklarını dünyaya duyurmuş ve bölgede mevcut durumu öğrenmek amacıyla keşifleri, çalışmalarını teşvik etmiştir. 1930'lardan sonra ise bölge Sovyetler birliğinin bir devlet olarak sahip olduğu ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlı olarak değerlendirilmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. Bölgenin sanayileşmesi de yine bu döneme rastlamaktadır. Hükümetin belirlediği sanayileşme modeli, büyük ölçüde maden kaynaklarının yoğun kullanımını gerektiren ağır sanayi üzerine olmuştur. Sovyetler Birliği'nin ithal etmesi gereken madenleri barındırdığı bilinen bölgenin, yer yer zor kullanılarak, sanayileştirilmesi potansiyelinin Sovyetler birliği tarafından farkında olunan bölgenin "kolonileştirilmek" istendiği yorumlarına da yol açmıştır. (И.И., 2017) Birinci Dünya Savaşı öncesinde endüstri devrimini gerçekleştirmiş olan ve gerçekleştirmek isteyen güçlerin özellikle ham madde ihtiyacını karşılama yöntemlerinin en önemlilerinden bir tanesi olan "koloni" kullanımına dair yapılan yorumlar elbette ilgiye değerdir. SSCB'nin bölgeyi nasıl gördüğü ve ele aldığı konusundaki açıklayıcı ifade anlaşılır şekilde politikaları özetlemiştir.

Özellikle Stalin'in iktidara gelişinin ardından bölgedeki çalışma kampları eliyle yürütülen faaliyetler Arktik'teki insan nüfusunun artması dolayısıyla bölgeyi devlete daha sağlam şekilde bağlamış olsa da bölgenin zorlu koşulları Stalin'in Arktik'i

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

tam anlamıyla istediği gibi kullanabilmesine imkân tanımamıştır. Ancak yine de söylenebilir ki Sovyetlerin kuzeydeki aktif faaliyetleri, ekonomik gelişimine büyük katkıda bulunmuştur. 1930'ların sonlarına doğru, kurulup kalıcı olabilmesi için öncelikle endüstriyel bir altyapı gerektiren liman kentleri içerisinde sanayi tesislerinin işler hale getirilmesi bölgedeki kalıcı nüfusunun artarak bölgesel kalkınma konusunda Sovyetlere imkanlar yaratmıştır. (Ивановна, 013) Sovyetlerin Arktik bölgesini “kolonileştirme” çabalarının altında yatan sebeplerden bir tanesi bölgedeki kalıcı nüfus oranının arttırılmaya çalışılmasıydı, bu sebeple insanların bölgeye kendi istekleriyle gitmesini sağlayacak iş imkanlarının oluşturulması bölgesel ve ulusal kalkınmanın önemli parçalarından bir tanesi haline gelmiştir. Kalıcı nüfusun arttırılmasına yönelik olan politikalar zaman içerisinde devam etmiş ve bugünün Rusya'sını da etkilemiştir. Bunlarla beraber bölgesel iş birliği kapsamında da önemli adımlar atılmıştır.

ABD ve Kanada başta olmak üzere bölgeye komşu ülkelerle Arktik bölgesi kapsamında iyi ilişkiler geliştirmek isteyen SSCB, bilimsel araştırmaların ülkeler arasında yakınlaştırıcı ve yatıştırıcı bir etki yaratmasına izin vermiştir. Arktik bölgesi böylece Sovyetler için hem sosyo-ekonomik gelişimin anahtarı hem de uluslararası bir barış havzası olarak düşünölmeye başlanmıştır. Yaşanan sorunların diyalogla çözülebilmesi Arktik bölgesinin farklı toplumlardan bilim insanlarına açık şekilde kalabilmesine olanak sağlamıştır. Ancak bu durum İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte sonlanmıştır.

Savaş boyunca Murmansk limanı müttefiklerin SSCB'ye büyük destekler ilettiği bir liman olmuştur. Her ne kadar Nazi Almanya'sına karşı verilen savaşta Murmansk limanının yılın

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası Soner Atakan Ertürk

büyük bölümünde kullanılabilir halde kalmasından faydalanmış olsa da bu durumun bir gerçeklik olarak devam etmesi ve ABD başta olmak üzere farklı ülkelerin Arktik bölgesinde askeri faaliyetlerde bulunabilme kabiliyetinin olması, Almanların bölgeye saldırılar düzenleyebilmesi gibi durumlar Sovyetleri endişelendirmeye başlamıştır. (Богданов, 2021) Böylece savaş dönemi boyunca askeri önemi her geçen gün daha iyi anlaşılan Arktik bölgesinin önemli ölçüde askerileştirilmesi de bu dönemin hemen sonrasına rastlamıştır. Bölgedeki siyasete eklenilen çok önemli bir unsur olan askerileşme konusu Soğuk Savaş süreci boyunca Arktik bölgesindeki en önemli gündem maddelerinden bir tanesi olmayı sürdürmüştür. Bu dönemde bölgedeki askeri nüfusun ve askeri teknolojilerin artması, tatbikatların artırılması gibi etmenler bölgedeki bilimsel iş birliği imkanlarını zayıflatmıştır. (П.А.ФИЛИН, 2019)

Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru askeri tedbirlerin bilimsel araştırmalar vasıtasıyla yeniden aşınmaya başlaması Arktik bölgesi adına çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Arktik'i öncelikli olarak ulusal güvenlik penceresinden ele almak zorunda kalan SSCB'nin dağılmasına doğru giden süreç Arktik açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Soğuk Savaş öncesindeki dönemdeki gibi bilim insanlarının çalışmalarını yapması için daha özgür bir ortamın oluşmasıyla beraber iş birliği için şanslar da artmaya başlamıştır. Özellikle Mihail Gorbaçov'un 1987 yılında Rusya'da "Kuzey'in Başkenti" olarak isimlendirilen Murmansk kentinde yaptığı konuşma dönemin havasını yansıtmaya açısından başarılı ve önemlidir. O dönemde tüm dünyayı arkasına alan Arktik bölgesinin küresel bir barış ve iş birliği coğrafyası olduğu düşüncesi bu konuşmada kendisini ciddi şekilde hissettirmiştir.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası Soner Atakan Ertürk

“Yoldaşlar; Sovyet Kutup Bölgesi'nin başkenti Murmansk'ta konuşurken, tüm insanlar arasındaki iş birliği fikrini bu gezegenin kuzey kesimindeki durum açısından da incelemek uygun olur. Bize göre, bunun birkaç önemli nedeni var.

Arktik sadece Arktik Okyanusu'ndan ibaret değildir, aynı zamanda üç kıtanın en kuzey uçlarını içerir; Avrupa, Asya ve Amerika. Avrasya, Kuzey Amerika ve Asya Pasifik bölgelerinin bulunduğu, sınırların birbirine yaklaştığı, karşılıklı olarak karşıt askeri bloklara mensup devletlerin ve bağlantısız devletlerin çıkarlarının kesiştiği bir yerdir.

'Kuzey' aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin kuzey hudutlarının bir güvenlik sorunudur. Bize pahalıya mal olan bazı tarihi deneyimlerimiz oldu. Murmansk halkı 1918-1919 ve 1941-1945 yıllarını hatıralarında taze tutmaktadır.

Bu yüzyılda yapılan savaşlar, Kuzey Avrupa ülkeleri için zorlu sınavlardı. Bize göre kendileri için bazı ciddi sonuçlar çıkarmışlar. Ve muhtemelen bu ülkelerdeki kamusal iklimin yeni siyasi düşünceye daha açık olmasının nedeni budur.

Tarihi Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı'nın kuzey başkentlerinden biri olan Helsinki'de yapılmış olması önemlidir. Bu sürecin gelişmesinde bir başka büyük adımın – güven artırıcı önlemlere ilişkin ilk anlaşmanın – başka bir kuzey başkentinde – Stockholm'de – elde edilmesi önemlidir. Reykjavik, nükleer silahların sonsuz bir kötülük olmadığı ve insanlığın Demokles'in kılıcı altında yaşamaya mahkûm olmadığı umudunun simgesi haline geldi.” (GORBACHEV, 1987)

Bu konuşma Arktik bölgesine dair kullanılan “Arktik İstisnacılığı” (Juha Kämpylä, 2015) kavramını doğrulmuştur çünkü Sovyetlerin uzattığı zeytin dalı NATO'da karşılık bulmuş, böylece

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

bölgenin barış ve iş birliğinin hüküm sürdüğü topraklara dönüştürülmesi için çabalar gösterilmiştir. 1996 yılında yayınlanan Ottawa Deklarasyonu ile kurulan ve devletlerarası bir forum olarak hizmet veren Arktik Konseyi, barış ve iş birliği fikrinin kurumsallaştırılması için gereken atmosferi sağlama vazifesini yerine getirmeye başlamıştır. (Governments of Canada, Denmark, Finland, Iceland, Norway, the Russian Federation, Sweden and the United States of America, 1996) 2021 – 2023 yılları arasında başkanlığını Rusya'nın yürüttüğü Konsey (Vafina, 2020), bölgenin günümüze kadar sıcak çatışmalardan uzak durabilmesi hususunda önemli bir yer sahibidir.

Rusya Federasyonu Döneminde Arktik

Rusya Federasyonu'nun Arktik bölgesine dair dış politikası işte tüm bu tecrübelerden faydalanarak algılar ve ihtiyaçların yeni şartlara göre tekrar yorumlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Hukuki olarak ise Rusya'nın Arktik politikalarındaki yeni dönemin başlaması 1997 senesi olarak kabul edilebilir. 1997 yılında 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku sözleşmesini kendisi açısından onaylayan ve imzalayan Rusya anlaşmadan doğan haklarını güvence altına almak için çalışmalara başlamıştır. (Жильцов & Зонн, 2015) Bu çalışmalar neticesinde Rusya, 20 Aralık 2001 tarihinde Birleşmiş Milletler Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu'na başvuruda bulunarak Lomonosov ve Alfa-Mendeleyev Sıradağları'nın, Sibiry kıta sahanlığının bir uzantısı olduğunu öne sürerek bölgenin Rus deniz yetki sınırları içerisinde sayılması gerektiğini belirtti. Bu girişimden de anlaşılacağı üzere her ne kadar Rusya ve Kanada Arktik bölgesinin kıyıdaş ülkeler tarafından paylaşılması

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası Soner Atakan Ertürk

hususunda “sektörel prensip” (Poirier, 1907) ⁸ üzerinde mutabakata varmış olsalar dahi Deniz Hukuku Sözleşmesine imza atan Rusya haklarını bu çerçevede de koruma altına almak için çaba göstermeye başlamıştır. Rusya'nın 2001 yılında yaptığı başvuruyla kendisi açısından güvence altına alınması gerektiğini belirttiği alan zengin hidrokarbon kaynaklarını içermekle beraber bölgenin de yaklaşık %45'ini oluşturmakta idi. Bu durum sahildar ülkeler tarafından endişe kaynağı olarak görülmüştür.

Komşu ülkelerle iş birliği ve koordinasyonun Arktik bölgesinde en üst düzeye ulaşmasını amaçlayan taraflar bölgedeki sürtüşmeleri sulh yoluyla çözme noktasında irade göstermişlerdir. Bölgenin askerileşmesinin önüne geçilmesi amacıyla taraflar arasında ikili anlaşmalar imzalanmış, örneğin barış ve iş birliğine yönelik olan iradeyi kötü etkileyeceği gerekçesiyle Arktik Konseyi askeri meselelerden uzak tutulmuştur. Rusya'nın da milenyumun başlangıcındaki politikaları bu anlamda bölgedeki iş birliğine daha çok ağırlık vermiştir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Rusya için çizdiği kavramsal çerçeve bölgede askeri tansiyonun düşük tutulması gerektiğini belirtmiştir, bunu dönemin en etkili dış işleri bakanlarından olan Sergey Lavrov'un sözleri de doğrulamıştır

⁸ Arktik bölgesinin kıyıdaş ülkeler arasında paylaşılması, deniz yetki alanlarının ve sınırların belirlenmesi, hususunda yaşanan en önemli gelişmelerden bir tanesi olan “sektörel prensip” 1907 yılında Kanadalı Senatör Pascal Poirier'in oluşturduğu fikirle ortaya çıkmıştır. [Senate Debates, 10th Parliament, 3rd Session : ... - Image 274 - Canadian Parliamentary Historical Resources \(canadiana.ca\)](#) Adresinde görülebilecek hesaplama yöntemiyle tarihte ilk olacak şekilde Arktik bölgesinde sektörel prensibi kurgulamış ve Rusya bu anlayışı benimseyerek Kanada'nın arkasından kendi deniz yetki alanlarını Kanada'nın eyleminden etkilenerek ona tepki vermek amacıyla ilan etmiştir. Poirier, P. (1907, 02 20). Canadian Parliamentary Historical Resources. 01 24, 2022 tarihinde Meclis Kütüphanesi: https://parl.canadiana.ca/view/oop.debates_SOC1003_01/274?r=0&s=2 adresinden alındı

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

“

Petro'nun Rusya için çizmiş olduğu vizyon çerçevesinde Stalin'in kaynakları sosyalist ekonomiye dahil etme isteği ve çabalarıyla Putin tarafından yürütülmekte olan Arktik siyasetinin ekonomik ayağı arasında büyük farklar bulunmamaktadır.

”

(Lavrov, 2009). Fakat zaman içerisinde bu tavır barışı koruma iradesinde zorluklar yaşamıştır. Örnek vermek gerekirse, bilimsel araştırmalar bu dönemde de taraf ülkeler arasında bir katalizör vazifesi görmüşlerdir. Bununla birlikte yine bilimsel araştırmalar, hükümetler tarafından, bölgedeki ülkelerin uyguladıkları politikaların haklılığının kanıtlanması noktasında da enstrümanlar haline de getirilmişlerdir.

Bu konudaki en sert örneklerden bir tanesi 2007 yılında Rus bilim insanlarının okyanus tabanına Rusya bayrağı dikmesiyle ortaya çıkmıştır. 2001 yılında Birleşmiş Milletler Kıta Sahaneliği Sınırları Komisyonu'na Rusya tarafından yapılan başvurunun yeterli kanıt olmadığı gerekçesiyle reddedilmesi üzerine Rus bilim insanlarının Lomonosov Sırtı'nın Rus ana karasına bağlı olduğunu kanıtlamak amacıyla yaptıkları 2007 tarihli seferde deniz yatağına Rus bayrağı dikmeleri bilim – siyaset – uluslararası hukuk üçgeninde önemli bir yere sahip olmuştur (Matthew, 2013). Lomonosov Sırtı'nın Rus ana karasına bağlı olup olmadığı sorusu Rusya'nın münhasır ekonomik bölgelerinin belirlenmesi için önem arz etmektedir.⁹ Bilim insanlarının 2007 yaptıkları çalışma Sovyetlerin 1926 yılında yayınladığı kararnameden itibaren Rusya tarafından ifade edilen hususların uluslararası hukuk zeminine oturtulabilmesi için

⁹ Münhasır Ekonomik Bölge BM Deniz Hukuku'nun 5. maddesince şöyle düzenlenmiştir; Deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarını araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile; aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar kıyı devletine tanınır. Bu hak normal şartlar altında 200 deniz mili olarak belirlenmiştir ancak Lomonosov Sırtı'nın Rusya anakarasının bir uzantısı olduğu kanıtlanabilirse Rusya'nın deniz yetki alanları yeniden büyüyecektir ve bölge Rusya'nın mülkü haline gelecektir. Vladimir Putin'in talimatlarıyla gerçekleştirilen bilimsel araştırmaların arka planında bu gerçek yatmaktaydı. Deniz yatağına bayrak çekilmesi de bu sebeple başta Kanada olmak üzere bu sebeple tepki çekmiştir.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

çok önemli olarak görülmüştür çünkü bahsedilen Lomonosov Sırtı'nın Rus anakarasına bağlı olması halinde Rusya Arktik bölgesinde sahip olduğundan daha fazla deniz yetki alanı elde edecektir. Sembolik olarak deniz tabanına bayrak dikilmesi bir fetih provası yahut fethin kendisi şeklinde değerlendirildiği için bölgesel ve küresel olarak büyük yankı uyandırmıştır. Bölgedeki her gerçeklik ve tüm politikalar gibi bilimsel araştırmaların amaçları da şartların dayatmalarıyla değişime de uğramışlardır.

Rusya'nın ekonomik ihtiyaçları ve ulusal güvenlik algıları Arktik bölgesi için üretilen politikadaki en önemli iki belirleyici unsur olarak adlandırılabilir. Çalışmanın başından itibaren belirtildiği üzere Rusya için Arktik bölgesi her dönemde büyük bir önemi haiz olmuştur, bugün de Rusya Federasyonu için bu durum değişmemiştir. Bölgenin yer altı kaynakları bakımından zengin yapısının değerlendirilmesi Rusya için en önemli önceliklerden bir tanesi halini almıştır. Bugün Arktik bölgesi tek başına; Rus doğalgazının 80%'ini, petrolünün 17%'sini, nikel ve kobaltının 90%'ını, demir madeninin 60%'ını ve elmasla birlikte nadir toprak elementleri rezervlerinin tamamını sağlamaktadır. Bununla birlikte bölge, Rusya'nın gayrisafi yurtiçi hasılasının yaklaşık %10'unu ve ülkenin toplam ihracatının %20'sini oluşturmaktadır (Д.С. Боклан, В.Б. Кашин, А.Б. Лихачева, И.А. Макаров, И.А. Степанов, Д.В. Суслов, 2021). Bu muazzam doğal kaynakların ve ekonomik potansiyelin korunabilmesi, değerlendirilebilmesi ve tam manasıyla Rus ekonomisine dahil entegre edilebilmesi Rusya için değişmez bir hedef olarak görünmektedir.

Petro'nun Rusya için çizmiş olduğu vizyon çerçevesinde Stalin'in kaynakları sosyalist ekonomiye dahil etme isteği ve çabalarıyla Putin tarafından yürütülmekte olan Arktik siyasetinin

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

ekonomik ayağı arasında büyük farklar bulunmamaktadır. Kaynaklara yönelik bir tehdidin vatana ve ulusal güvenliğe yönelik bir saldırı olduğu algısı Rusya için son derece önemlidir. Bunun önüne geçebilmek için de Rusya çok yüksek ateş gücü bulunan donanma güçlerini Arktik bölgesinde bulundurmaktadır. (Kremlin, 2020)

Askerlerin, özellikle donanmanın, Arktik bölgesindeki kalıcı yerleşimi bölgenin güvenliğinin sağlanması için yeterli olsa dahi bölgenin ekonomik potansiyelinin değerlendirilebilmesi için gereken atmosferi yaratamamaktadır. Bu sebeple de Rusya politikaları değişen koşullara uyum sağlayarak yeni biçimler almakta ancak temel hedef olan bölgenin ekonomik sisteme dahil edilmesi fikrinden vazgeçilmemektedir. Bu kaynakların nasıl değerlendirilebileceği sorusuna Gorbaçov'la başlayan süreç içerisinde verilen yanıt uluslararası koordinasyon ve iş birliğiyle Soğuk Savaş döneminde bölgenin milli çıkarlara hizmet edebilmesi için dış dünyayla bağının kopartılmasıydı; bugün geldiğimiz noktada ise Vladimir Putin'in politikaları iki politikadan unsurları da barındıran özgün bir modeldir.

2001 yılı Rusya'nın Arktik bölgesine yönelik olarak geliştirdiği politikalar açısından önemli bir tarihtir. Vladimir Putin iktidarının ilk yıllarında yayınlanan 2001 Deniz Doktrini adlı belge Arktik bölgesinin içerisinde geçtiği ve bir devlet politikası haline getirildiği ilk belge olma niteliği taşımaktadır. Belge, Arktik bölgesinin Rusya'ya Atlantik Okyanusu'na erişim şansı vermesi ve Rusya'nın münhasır ekonomik bölgesi içerisinde zengin doğal kaynakla sahip olması sebebiyle önemli olarak belirtmiştir.

Bölgenin ekonomik olarak Rusya'ya kazandırılmasına yönelik hedefler koyan Deniz Doktrini, bir dizi yeni belgenin de ilk

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

adımı olmuştur (KARTAL, 2020). 18 Eylül 2008 tarihinde ise o dönemde devlet başkanlığı görevini yürütmekte olan Dmitry Medvedev “2020 ve sonrasına kadar Arktik'te Rusya Federasyonu Devlet Politikasının İlkeleri” başlıklı bir strateji belgesini imzalamıştır. Belge Vladimir Putin Rusya'sının 2008 yılında Arktik bölgesini nasıl gördüğünü, Rusya'nın çıkarlarını nasıl tanımladıklarını ve bu çıkarları korumak için neler yapılması gerektiğini ortaya koymuştur. Federasyon'un hedef ve görev sıralamasına dair ana hatlar çizen, süreler belirleyen belge o tarihte üç temel zaman dilimi belirlemiştir. 2008 – 2010 yılları için Rusya'nın belirlemiş olduğu temel politika Arktik bölgesine dair ortaya attığı iddialarını kanıtlamak için çalışmalar yapmak, uluslararası iş birliği imkanlarını geliştirmek ve ekonomik gelişim için buna elverişli ortamı oluşturmak olarak özetlenebilir. 2011 – 2015 yılları için ise Rusya'ya verilen görev Arktik bölgesindeki Rus iddialarının uluslararası şekilde kabul edilmesini sağlamak, doğal kaynakların erişilebilir kılınmasını sağlayarak ekonomik anlamda kar edilebilir hale getirmek olarak belirlenmiştir. Üçüncü ve son aşama olan 2016 yılı ve sonrası içinse Arktik bölgesinin Rusya'nın kaynak üssüne dönüştürülmesini sağlamak Rusya'nın 2008 yılında kendisi için belirlediği hedefler olarak resmi devlet stratejisi olmuşlardır. Değişen şartlar bu belgelerin 2013 ve 2014 yıllarında revize edilmelerine ve belgelerdeki önceliklerin değişmelerine sebep olmuşlardır.

Putin'in imzasıyla 20 Şubat 2013 tarihinde yayımlanan “Rusya Federasyonu Arktik Bölgesi Gelişim Stratejisi” başlıklı belge Rusya için Arktik bölgesindeki iklim değişikliğinin sebep olduğu etkileri azaltmak, Arktik bölgesini Rusya'nın stratejik kaynak yatağı haline getirmek, Arktik'te sürdürülebilir gelişimin şartlarını oluşturmak ve Arktik bölgesini uluslararası iş birliği ve

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

barış havzası haline getirmek hedeflerini belirlemiştir. 2014 yılına gelindiğinde ise “2020’ye kadar Rusya Arktik Bölgesinin Sosyoekonomik Gelişimi” adlı belge ile Rusya devlet politikalarını uygulamaya devam edeceğini göstermiştir. Ancak söz konusu belge Kırım krizi öncesinde yazılmış olması sebebiyle güvenlikçi bakış açısından uzak şekilde yazılmıştır. Daha sonrasında Kremlin tarafından yayınlan Arktik belgelerinde ve askeri strateji belgelerinde ise Arktik bölgesini savunma yaklaşımı daha ön plana çıkmıştır. (Mehdiyeva, 2018)

Rusya on yıldan fazla bir süredir, Arktik’in gelişimini, ekonomik kalkınma ve ulusal güvenlik için en üst düzeyde bir öncelik olarak belirlemiştir. Ekonomik kalkınmanın ön şartı ise önce bölgenin Rusya açısından güvenli olması şeklinde ortaya konmuştur. Bu politika yapma biçiminin Rusya tarafından, Arktik bölgesinde, her zaman tercih edilen bir yöntem olagelmediği 2010 yılında Norveç ile yapılan deniz sınırlarının belirlenmesine yönelik anlaşma ile kanıtlanmıştır (Østhagen, 2018). Arktik bölgesini barış ve iş birliği içerisinde kalkındırmak, Rusya ekonomisi içerisine dahil etmek Putin iktidarının ilk dönemlerinde öncelikli hedef olmuştur. Yıllar içinde bölgenin kalkınması için düzenleyici ve yasal bir çerçeve oluşturulmuş ve bir dizi büyük proje bu yasal çerçeve kapsamında hayata geçirilmiştir. “2035’e kadar olan dönem için Kuzey Denizi Rotası altyapı geliştirme planı”, “Rusya’nın 2035’e kadar Arktik’teki devlet politikasının temelleri”, “Kalkınma Stratejisi ve Rusya Federasyonu’nun Arktik bölgesinin 2035 yılına kadar ulusal güvenliğinin sağlanması” gibi pek çok doküman yasal olarak kayda geçirilerek Rusya’nın mevcut devlet politikaları haline getirilmiştir. Bu belgeler Rus devletinin Arktik bölgesine dair yerine getirilmesi istediği görevleri de duyurmaktadır. Bunların başında “egemenlik ve toprak

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası Soner Atakan Ertürk

bütünlüğünü sağlamak”, “Arktik'i bir barış, istikrarlı ve karşılıklı yarar sağlayan bir iş birliği bölgesi olarak korumak” gelmektedir.

2014 yılı her açıdan bakımından önemli bir zamandır çünkü Kırım'ın ilhakı dolayısıyla Batı'nın büyük yaptırımlarına maruz kalan Rusya, 2014 öncesinde daha fazla önem atfettiği uluslararası iş birliğini önceleyen dil kullanımını bir kenara bırakmış; daha ulusçu ve daha savunmaya yönelik bir dili ön plana çıkartmıştır. Buna rağmen iş birliği tekliflerine açık olmayı sürdüren Rus yönetimi bir yandan da yatırımların bölgesel kalkınmaya imkân tanıyabilmesi için sektörel dağılımına da özen göstermiştir. Arktik bölgesinin kendi kendine yeten bir bölge haline gelebilmesi, Rusya Federasyonu için de önemlidir çünkü bölgenin hem savunma anlamındaki kabiliyetlerinin güçlendirilmesi hem de ekonomik sisteme istenilen düzeyde entegre olabilmesi için nüfus yoğunluğunun artması gerekmektedir.

Rusya'nın izlediği politikalar bölgenin ticaret ve lojistik için güvenli, doğal kaynak madenciliği ve işleme için uygun hale getirmek üzerine kuruludur. Bu sebeple bölgedeki sanayi tesisleri, limanlar ve seyrüsefer güzergahları bölgede bir yaşamın inşa edilebilmesi gözetilerek yatırım almaktadırlar. Bölgeyi dış tehditlere karşı korumanın bahsedilen politikaların hayata geçirilebilmesi için elzem olduğunu da bilen Rus yetkililer bölgedeki askeri tedbirlerini de iş birliğini bozmayacak şekilde arttırmayı sürdürmektedirler (Шойгу, 2021). Özellikle Kuzey Deniz Rotası'nın, rota üzerindeki veya rotaya ulaşabilecek alanlardaki güvenliği sağlamak amacıyla tüm bölgeyi koruma ihtiyacının artması Rusya'nın en güçlü donanma birimlerinin Arktik bölgesinde yer almasına sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte Rusya tarafından birincil güvenlik tehdidi olarak kabul

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

edilen NATO'nun bölgeye de yaklaşmaya başlayan hareketliliğinin dengelenmesi Rusya tarafından yine ulusal güvenlik meselesi olarak ele alınmaktadır. ABD ve NATO güçlerinin dengelenme ihtiyacı bölgesel savunma ve acil durumlara müdahale kabiliyetini artırma gibi konularla birlikte düşünüldüğünde Rusya'nın Arktik bölgesinde neden askerileşmeden yana olmamasına rağmen kendisinin muazzam askeri yetkinliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Tüm bunlar düşünüldüğünde Rusya Federasyonu için Arktik bölgesine dair siyasette bir takım geleneksel ve daimî politikaları takip ettiğini söylemek yanlış değildir. Bunlar Petro'nun çizdiği "Kuzeyde hâkim ve Asya ile Pasifik'i birbirine bağlayan 'Kuzey Denizi Rotası'nı' elinde tutan ülke" portesiyle, doğal kaynaklara yönelik olarak yine Petro tarafından ana hatları belirlenmiş ticari ve teknik yatırımlarla, Sovyetler döneminde "kolonileştirilme" olarak ifade edilen bölgenin ağır şekilde sanayileştirilmesi ve askerileştirilmesiyle, Soğuk Savaş'ın sonlarından itibaren ortaya çıkan "Arktik İstisnacılığı" kavramıyla açıklanabilir. Tecrübeli politikacı, Vladimir Putin, yönetimi boyunca bu politikaların tamamını farklı dönemlerde farklı baskınlıklarla kullanmış ve bunları bir potpuri şeklinde sunabilmeyi başarmıştır.

Okyanus tabanına bayrak dikme hadisesine kadar olan süreçte Arktik bölgesi Rusya için uluslararası iş birliği ve barışın en önemli merkezlerinden bir tanesiyken bayrak hadisesinden sonra ulusal çıkarların korunması konusu uluslararası iş birliğinden daha fazla öne çıkmaya başlamış; 2014 yılı itibarıyla da bu görüş tamamen baskın hale gelmiştir. Yeni çizilen yasal

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

çerçeveler kapsamında bölgede limanlara, sanayi tesislerine, şehirlere önemli ölçüde yatırım almayı hedefleyen Rusya batı dünyasının yaptırımlarına Asya'yı Pasifik'e yakınlaştırarak cevap vermiştir. Bölgenin askerileşmesiyle birlikte risk altına giren uluslararası barış havzası kavramını korumak da Rusya için önemlidir, bu bağlamda da Arktik Konsey'i gibi yapıların önemine her platformda dikkat çekmektedir. Rusya'nın ABD ve Çin arasındaki mesafeyi belirlemeye muktedir olması sebebiyle de politikalarını her iki gücün dünya siyasetine uygun olarak revize etmektedir.

Sonuç olarak Rusya'nın Arktik bölgesine dair olan ihtiyaçları birkaç madde ile açıklanabilir;

- 1) İklim değişikliğinin sebebiyet verdiği askeri etkinlikler nedeniyle kendisini savunmasız hissetmeye başlayan Rusya Federasyonu'nun açısından askeri anlamda güvenli hale getirilmesi,
- 2) Bölgede yer alan kalıcı nüfusun arttırılması,
- 3) Bölgedeki yer altı kaynaklarının çıkartılıp işlenebilmesi ve lojistiğinin bölge üzerinden sağlanması,
- 4) Üçüncü maddeyle bağlantılı olarak bölgenin küresel anlamda bir lojistik merkezi haline gelebilmesi için Kuzey Denizi Rotası'nın işlevsel hale getirilmesi.

Rusya'nın Vladimir Putin döneminde bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak ortaya koymuş olduğu yaklaşımların temelinde Çar Petro'nun ana hatlarını belirtmiş olduğu "kuzeyde hâkim ve Asya ile Pasifik'i birbirine bağlayan 'Kuzey Denizi Rotası'nı' elinde tutan ülke" olma politikası yatmaktadır. Bu amaç uğrunda değişen yönetimler ve hatta rejimler süresi boyunca Rusya'nın, politikayı hayata geçirmek için, kullandığı

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

“

2014 sonrasında Çin ile daha kapsamlı iş birlikleri geliştirmeye mecbur kalan Rusya'nın Asya ve Pasifik'i birbirine bağlama stratejisi Kuzey Denizi Rotası rotasıyla hayat bulmaya devam etmiş ve bu konuda Çin ile olan iş birliği Rusya için son derece stratejik olmuştur.

”

enstrümanlar değişmiş ancak hedef sabit olarak kalmıştır. 2001 yılından itibaren bölgedeki sınırlarını hukuki olarak uluslararası şekilde tescillemek adına BM'ye başvurularda bulunmuştur.

2008 yılında Arktik bölgesine dair yayınlanan strateji belgesinde bölgenin projelendirilmesi ön plandayken 2013 yılına gelindiğinde yine Kremlin tarafından yayınlanan belgelerde ulusal sınırların korunması ve askeri güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması konularına dikkat çekilmesi bu değişen yöntemlerin tezahürüdür. Uluslararası siyasetteki değişimlerin de etkisiyle iş birliği ve çekişme kavramları, Vladimir Putin yönetimi altında, belli dönemlerde daha baskın hale gelmiş belli dönemlerde de birlikte kullanılmıştır.

Gorbaçov'un yapmış olduğu konuşmayla birlikte Asya ve Pasifik'i birbirine bağlayan Kuzey Denizi Rotası'nı elinde tutabilmenin yolu iş birliğini arttırmak ve "Arktik İstisnacılığı" kavramını korumak olarak görülmüşken Rusya dışında bütün kıyıdaş ülkelerin NATO üyesi olduğu Arktik bölgesindeki artan NATO ilgisiyle birlikte bu anlayış yerini daha görünür askeri tedbirlere bırakmıştır. "Rusya Federasyonu'nun 2035 yılına kadar Arktik'teki devlet politikasının temelleri hakkında" adlı belge, Rus yetkililere, yukarıda sıralanmış olan dört maddelik ihtiyaç listesinin karşılanabilmesi için gereken enstrümanları nasıl ve hangi amaçlarla kullanacaklarına dair önemli bir yasal zemin oluşturmuştur.

2008 yılında yayınlanan ve "Bölgenin uluslararası bir iş birliği bölgesi olarak korunması"nı Rusya'nın çıkarları arasında sayan belge, askeri konulara temas etmektен kaçınmıştır (Kremlin, 2008). Ertesi yıllarda Kremlin tarafından yayınlanan belgeler ise bölgeyi askeri olarak da ele almış ve bu sayede artan

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası Soner Atakan Ertürk

uluslararası ilginin Rusya Federasyonu tarafından nasıl algılandığı ve güvenlik endişesinin nasıl şekillendiği anlaşılabilir hale gelmiştir. Bölgede hala iş birliği girişimlerine destek verilmesi gerektiğini savunan Rusya, yegâne yöntemi bu olarak gören yaklaşımı büyük oranda terk etmiştir. Buna rağmen bölgenin sahip olduğu kaynakları değerlendirme noktasında uluslararası desteğe de ihtiyaç duyan Rusya bölgesel iş birliği kapısını hala açık tutmaktadır.

Bu bağlamda Arktik Konseyi, Barents Konseyi gibi yapılar Rusya'nın bölgede iş birliği inşa etmek için gerek duyduğu diyalog ortamını sağlamaları sebebiyle Rusya'nın Arktik politikasında önem sahibidirler. Bölgenin küresel anlamda ilgi çekmeye başlaması sebebiyle ikili ilişkilerinde de Arktik bölgesini ele alan Rusya'nın Çin ve Hindistan ile yaptığı anlaşmalar dikkate değerdir. (Валерьевна, 2019)

Tüm kıyıdaş üyelerin NATO ülkesi olduğu bir ortamda Çin ve Rusya'nın geliştirdikleri proje bazlı iş birlikleri bölgedeki Rus etkisinin korunabilmesi açısından Rusya için önemlidir. Özellikle 2014 sonrasında Çin ile daha kapsamlı iş birlikleri geliştirmeye mecbur kalan Rusya'nın Asya ve Pasifik'i birbirine bağlama stratejisi Kuzey Denizi Rotası rotasıyla hayat bulmaya devam etmiş ve bu konuda Çin ile olan iş birliği Rusya için son derece stratejik olmuştur. Çin'in 2018 yılında yayınlamış olduğu Beyaz Kitap ile birlikte kendisi "Yakın Arktik Devleti" ilan etmesiyle başlayan süreçte iş birliklerini büyüten Rusya ve Çin bölgedeki artan NATO hareketliliğini her anlamda dengelemek için birlikte hareket etmişlerdir.

Çin ile geliştirdiği iş birliğinin yanı sıra Arktik bölgesinde Hindistan ve Finlandiya ile olan bağlarını da güçlendiren Rusya

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

her ne kadar belirli konularda sorunlar yaşasa da Norveç ile olan ilişkisinde de geliştirmeler göstermiştir. Tüm bunlar birlikte düşünüldüğünde Rusya'nın dört temel ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak geliştirdiği politikalar ulusal güvenliği önceleyen, iş birliği ortamlarını yaratmaya ve var olan fırsatları arttırmaya devam ederken NATO kaynaklı askeri faaliyetleri bölgeden uzak tutmaya yönelik olacak şekilde vücut bulmuştur. Ekonomik anlamda kırılgan bir vaziyette olan Rusya'nın Arktik bölgesindeki hidrokarbon kaynakları başta olmak üzere coğrafyayı Rus ekonomisine kazandırma kaygısı ise sürmektedir. Bu konuda Kuzey Denizi Rotası'na büyük önem atfeden Rusya 2019 yılında 31,5 milyon ton olan deniz taşımacılığındaki tonajın 2035 senesinde 130 milyon tona çıkartılmasını hedeflemektedir. Güzergâh çevresinde yüz binleri bulan yeni iş imkanlarının yaratılması "Rusya Federasyonu Arktik Bölgesinin Geliştirilmesi ve 2035'e Kadar Ulusal Güvenliğin Sağlanması Stratejisi Üzerine" adlı belgeyle birlikte bir devlet politikası haline getirilen yaklaşım ile güvence altına alınmıştır.

Yazar bu çalışmada Rusya Federasyonu'nun Arktik bölgesine olan ilgisinin tarihi kökenlerini ve Vladimir Putin döneminde izlenen politikaların neler olduklarını açıklamıştır. Politikaların hayata geçirilmesinde kullanılan enstrümanlar politikaları açıklayıcı şekilde incelenmiştir. Rusya'nın ihtiyaçları göz önünde bulundurularak Rusya tarafından hangi politikaların benimsendiği ve bu politikaların farklı zaman dilimlerinde nasıl uygulanmış oldukları, aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar incelenmiştir.

Çalışmada devletler tarafından yayınlanmış belgelerden, konuya ilişkin olarak akademisyenler ve araştırmacılar tarafından yazılmış metinlerden ve haberlerden faydalanılmış olup özgün

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu özgünlük Rusya'nın Arktik bölgesine dair temel politikalarının Rusya'nın ihtiyaçları gözetilerek tarihsel perspektif içerisinde incelenmesi olup bu politikaların tarihin farklı dönemlerinde Rusya tarafından nasıl ortaya koyulduğunun açıklanmasıyla birlikte de geleceğe yönelik tahminde bulunabilme yetisini okuyucuya kazandırmış olmasıdır. Bu bağlamda Rusya'nın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak geliştirdiği dönemselsel ve proje bazlı iş birlikleri, Asya ve Pasifik bağlantısını sağlayan Kuzey Denizi Rotası ve çevresindeki sahada yaşanan gelişmeler tarihsel olarak ele alınmış, Çarlık döneminden itibaren Rusya'nın geleneksel olarak verdiği tepkilerin yapısı açıklanmıştır.

Bu sayede okuyucu Vladimir Putin yönetimindeki Rusya'nın Arktik bölgesine yönelik olarak geliştirdiği politikaların hangi anlayış ile oluşturulduğunu anlayabilme imkanına erişirilmiştir. Doğu Avrupa, Kafkasya, Türkistan, Akdeniz, Afrika gibi dünyanın pek çok bölgesinde politika yürüten Rusya Federasyonu'nun Arktik bölgesine dair politikalarının, Vladimir Putin eliyle, nelere dayanarak şekillendirildiği açık şekilde gösterilmiştir. Politikadaki yaşanan değişikliklerin sebepleri açıklanmış, bu sayede de geleceğe yönelik tutarlı öngörülerde bulunabilme yetisi okuyucuya kazandırılmıştır. Askeri tedbirlerin, iş birliği ve barış söyleminin yükseltilmesinin, ekonomik olarak birlikte hareket etme isteğinin çokça dillendirilmesinin Putin yönetimi sırasında hangi koşullarda baskın hale getirildiği açıklanmış ve bu sayede yazar çalışmanın başında iddia ettiği hedeflerine ulaşmıştır.

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti
Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası
Soner Atakan Ertürk

Kaynaklar

Britannica Ansiklopedisi Editörleri. (2022, 01 20). *Tyumen*. Britannica: <https://www.britannica.com/place/Tyumen-Russia> adresinden alındı

Büyük Rus Ansiklopedisi Yazarları. (2022, 01 21). *Камчатская экспедиция*. Большая российская энциклопедия (Elektronik Versiyon): <https://bigenc.ru/geography/text/2039681> adresinden alındı

Büyük Rus Ansiklopedisi Yazarları. (2022, 1 21). *Московская компания*. Большая российская энциклопедия (elektronik versiyon): https://bigenc.ru/world_history/text/2232895 adresinden alındı

GORBACHEV, M. (1987, 10 01). MIKHAIL GORBACHEV'S SPEECH IN MURMANSK. Murmansk, Murmansk, Rusya. 01 22, 2022 tarihinde https://www.barentsinfo.fi/docs/Gorbachev_speech.pdf adresinden alındı

Governments of Canada, Denmark, Finland, Iceland, Norway, the Russian Federation, Sweden and the United States of America. (1996, 09 19). *Ottawa Declaration (1996)*. Arctic Council Archive: https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/85/EDOCS-1752-v2-ACMMCA00_Ottawa_1996_Founding_Declaration.PDF?sequence=5&isAllowed=y adresinden alındı

Juha Käpylä, H. M. (2015). *On Arctic Exceptionalism: Critical reflections in the light of the Arctic Sunrise case and the crisis in Ukraine*. Helsinki: he Finnish Institute of International Affairs.

KARTAL, A. B. (2020). RUSYA FEDERASYONU'NUN VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ ARKTİK POLİTİKASI. *Milli Savunma Üniversitesi*, 82-85.

Kenneth J. Bird, Ronald R. Charpentier, Donald L. Gautier, David W. Houseknecht, Timothy R. Klett, Janet K. Pitman,

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

Thomas E. Moore, Christopher J. Schenk, Marilyn E. Tennyson, and Craig J. Wandrey. (2008). Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle. *The U.S. Geological Survey*, 2-4. 01 19, 2022 tarihinde <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf> adresinden alındı

Kremlin. (2008, 09 18). *Об Основах государственной политики России в Арктике на период до 2020 года и дальнейшую перспективу*. Kremlin: <http://government.ru/info/18359/> adresinden alındı

Kremlin. (2020, 10 26). *Kremlin*. 12 01, 2022 tarihinde Kremlin: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/f8ZpjhpAaQ0WB1zjywN04OgKil1mAvam.pdf> adresinden alındı

Kremlin. (2020, 12 21). *Указ Президента Российской Федерации от 21.12.2020 № 803 "О Северном флоте"*. 01 23, 2022 tarihinde Официальный интернет-портал правовой информации: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202012210110> adresinden alındı

Lavrov, S. (2009, 04 29). *Remarks by Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov at Arctic Council Session, Tromso, April 29, 2009*. The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation: https://archive.mid.ru/en/web/guest/maps/us/-/asset_publisher/unVXBbj4Z6e8/content/id/296138 adresinden alındı

Matthew, W. (2013). Race for the Arctic: Russia's Greatest Journey in our Time. *Matters of Russian and International Law*, 171-172. 01 21, 2022 tarihinde <http://www.publishing-vak.ru/file/archive-law-2013-2/10-weidinger-matthew.pdf> adresinden alındı

Mehdiyeva, N. (2018). Russia's Arctic Papers: The evolution of Strategic Thinking on the High North. *NATO*, 1. 02 20, 2022 tarihinde

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası

Soner Atakan Ertürk

<https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=567> adresinden alındı

Norma C. Noonan, V. N. (2016). *Challenge and Change*. New York: Palgrave Macmillan.

Nuttall, K. D. (2019). *THE ARCTIC*. New York: Oxford University Press.

Østhagen, A. (2018, 06 19). *How Norway and Russia avoid Conflict over Svalbard*. 02 23, 2022 tarihinde The Arctic Institute: <https://www.thearcticinstitute.org/norway-russia-avoid-conflict-svalbard/> adresinden alındı

Poirier, P. (1907, 02 20). *Canadian Parliamentary Historical Resources*. 01 24, 2022 tarihinde Meclis Kütüphanesi: https://parl.canadiana.ca/view/oop.debates_SOC1003_01/274?r=0&s=2 adresinden alındı

TASS yazarları. (2019, 04 09). *Российские владения в Арктике. История и проблемы международно-правового статуса*. 01 13, 2022 tarihinde TASS: <https://tass.ru/info/6312329> adresinden alındı

Vafina, M. (2020, 09 08). Arktik Denizi Rekabetinde Rusya. *TASAM*, s. 1. 01 20, 2022 tarihinde https://tasam.org/tr-TR/Icerik/56671/arktik_denizi_rekabetinde_rusya_ adresinden alındı

Богданов, А. (2021, 11 15). *Город-герой Мурманск*. 01 16, 2022 tarihinde Lenta: <https://lenta.ru/articles/2021/11/15/murmansk2/> adresinden alındı

Валерьевна, Л. Я. (2019). Китай и Индия в Арктике: интересы, стратегии и сотрудничество с Россией. *Ойкумена. Регионоведческие исследования*, 2-9. 01 15, 2022 tarihinde <https://cyberleninka.ru/article/n/kitay-i-indiya-v-arktike-interesy-strategii-i-sotrudnichestvo-s-rossiey> adresinden alındı

Вылегжанин, А. Н. (2013). Правовое положение Арктического региона в документах. И. С. Иванов içinde,

Rus Avrasyacılığı Ekseninde Putin Rusya'sının Küresel Güç Rekabeti
Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesine Yönelik Devlet Politikası
Soner Atakan Ertürk

Арктический регион: Проблемы международного сотрудничества (s. 17). Москва: Аспект Пресс.

Д.С. Боклан, В.Б. Кашин, А.Б. Лихачева, И.А. Макаров, И.А. Степанов, Д.В. Суслов. (2021). К XXII Апрельской международной научной конференции по проблемам развития экономики и общества. *Арктическая политика России: международные аспекты* (стр. 21). Москва: Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики». doi:10.17323/978-5-7598-2512-8

Жильцов, С., & Зонн, И. (2015). ПОЛИТИКА РОССИИ В АРКТИКЕ: СОВРЕМЕННЫЙ ЭТАП. *Вестник РУДН*, 8.

И.И., Ф. (2017). Освоение Арктики до и после Революции 1917 года. *ГосРег*, 6.

Ивановна, Т. А. (013). СОВЕТСКИЙ ОПЫТ МОБИЛИЗАЦИОННЫХ РЕШЕНИЙ В ОСВОЕНИИ АРКТИКИ И СЕВЕРНОГО МОРСКОГО ПУТИ В 1930—1950-Е ГГ. *Арктика и Север*, 17.

П.А.ФИЛИН, М. Е. (2019). ВОЕННО-СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ СЕВЕРНОГО МОРСКОГО ПУТИ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ. *ВИЖ*, 8-9. 01 17, 2022 tarihinde <https://cyberleninka.ru/article/n/voenno-strategicheskoe-znachenie-severnogo-morskogo-puti-istoricheskij-aspekt> adresinden alındı

Шойгу, С. (2021, 09 06). о новых городах в Сибири. (РБК, Röportaj Yapan) 01 24, 2022 tarihinde <https://www.rbc.ru/politics/06/09/2021/6131fab69a79471a71a0b412?> adresinden alındı

DSJOURNAL

Diplomasi ve Strateji Dergisi

Temmuz 2022

TEMMUZ 2022